

La nostra història, diguem-ho sense embuts, no mata, excepte en un parell de segles en què vam tallar el bacallà per la Mediterrània. Però tant és; és la nostra història, i la van protagonitzar catalans i catalanes com nosaltres, que tenien virtuts i defectes, mala llet i, en alguns casos, molta vis còmica (modèstia a part).

ISBN 84-8300-522-0

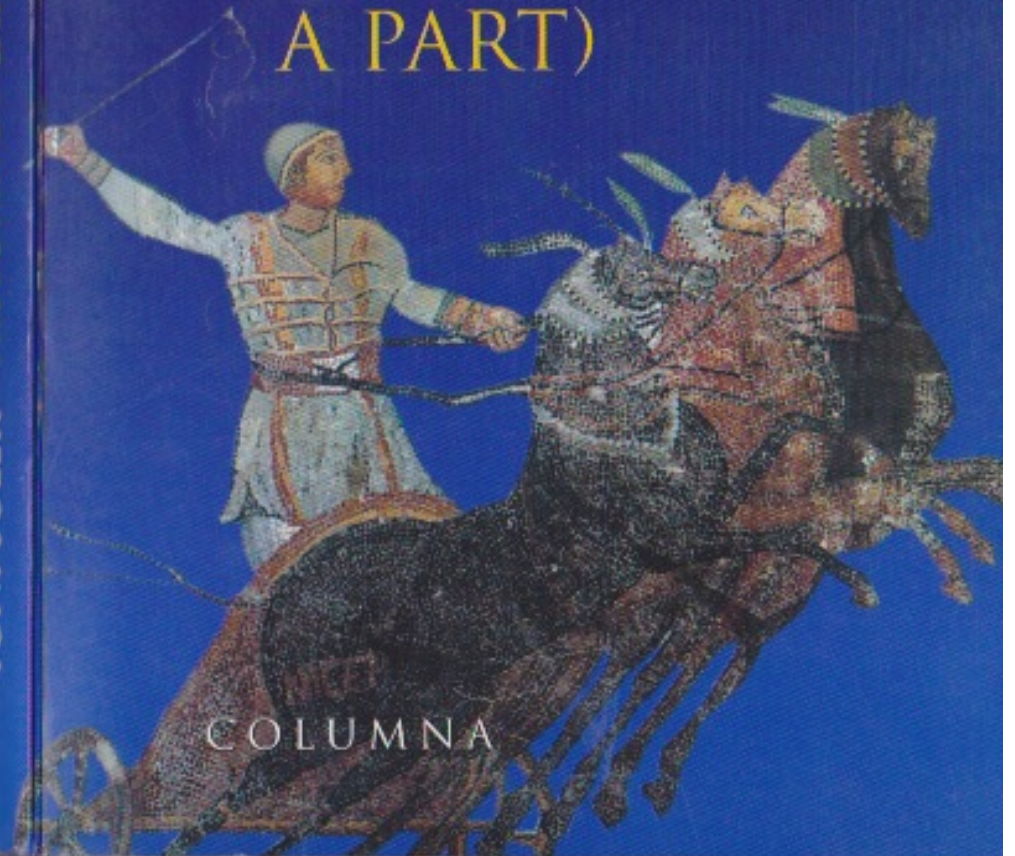
9 788483 005224

TONI SOLER HISTÒRIA DE CATALUNYA (MODÈSTIA A PART)

TONI SOLER

HISTÒRIA DE CATALUNYA

(MODÈSTIA
A PART)

COLUMNA

XI

PAU CLARIS - CONSELL DE CENT

1630-1700

El títol d'aquest capítol serveix per definir un dels punts neuràlgics de l'Eixample de Barcelona... i també de la nostra història. El canonge Claris, president de la Generalitat, en coordinació permanent amb l'històric òrgan de govern de Barcelona, va agafar el toro per les banyes el 1640 i va portar Catalunya a una nova guerra per la defensa de les seves constitucions. L'objectiu, aquest cop, era la independència: en l'Europa convulsa del segle XVII, Portugal i Holanda van fer el mateix. A nosaltres, però, no ens va funcionar l'invent.

TEMPS MODERNES

Intentar explicar la guerra dels Segadors (o de Separació) fa una certa basarda. Durant segles, aquest episodi ha estat recordat (i manipulat) amb el vernís del

fervor patriòtic. Però fa unes dècades va aparèixer entre els historiadors d'aquí i de fora una tendència a explicar les coses en sentit contrari, però tan contrari, que fa l'efecte que els catalans es van revoltar per pura gana o per una mena d'inèrcia tonta. No és una polèmica que estigui al carrer, però sí a les càtedres i a les pàgines de les revistes especialitzades. Per tant, mirarem d'acostar-nos-hi de puntetes.

Per començar, parlem en termes generals: el segle XVII és un segle de grans convulsions polítiques a tot Europa. Des de la mort del gran Carles V, emperador de les Espanyes, d'Alemanya i del Nou Món, ningú somnia ja en un gran imperi cristià i continental. La moda ara són els estats nacionals poderosos, centralitzats i regits per monarques absoluts: Espanya, França, Anglaterra, Alemanya-Austria. Aquest fenomen converteix Europa en un autèntic polvorí, i posa en perill l'estatus de països o nacionalitats que, com Catalunya, conserven una àmplia sobirania, d'herència medieval.

La guerra dels Trenta Anys (1618-1648) dirimirà tots aquests conflictes: la lluita *externa* de les grans potències per l'hegemonia europea, i la lluita *interna* de cada estat contra els petits territoris que no es volen deixar engolir pel sedàs de l'estat modern. És en aquest context que cal situar la revolta catalana de 1640.

Què passava a Espanya per aquelles dates? Doncs que s'havia acabat l'època de les vaques grasses, malgrat l'enorme extensió de l'Imperi, de Xile a Flandes,

de Nàpols a Portugal (inclosa). La pluja d'or i plata d'Amèrica no havia servit per modernitzar una economia castellana poc avesada al nou marc capitalista. I, d'altra banda, aquesta pluja havia amainat de forma dràstica en les últimes dècades.

Castella havia perdut tota l'energia i cada cop li costava més fer front als nous enemics europeus: França i Anglaterra. La corona necessitava urgentment diners i homes per sostenir el seu imperi. Com obtenir-los? El comte-duc d'Olivares, el primer ministre del rei, tenia la solució: «*reducir los reinos de los que se compone España al estilo y leyes de Castilla sin ninguna diferencia*» (instruccions de 1625). Era de lògica: a Castella legislava el rei, i les Corts només es reunien per recaptar diners per al monarca. Si tots els regnes feien el mateix, el rei tindria més diners i menys problemes. Castella no estaria tan sola en el suport financer de l'Imperi: tot Espanya (amb Portugal), «solidàriament», hi posaria el coll.

A Catalunya les coses no es veien igual. Primer, perquè com ja hem vist, el respecte a les velles constitucions era sagrat. Segon, perquè l'Imperi hispànic l'havia fet Castella, amb l'exclusió explícita dels altres regnes, i els catalans deien, amb raó, que si abans no els hi comptaven, ara ja no era moment de fer-ho. Tercer, perquè el país tornava a viure una recessió econòmica i no estava per alegries financeres. Quart, perquè consideraven que, abans de demanar res, el rei havia de posar-se al dia: no s'havien convocat Corts

des de 1599 i, per tant, des d'aquell moment no hi havia hagut activitat legislativa.

Aquí tenim l'arrel del conflicte, que ha estat analitzat pels historiadors d'aquí i de fora amb tanta passió com si es tractés d'un partit entre el Barça i el Madrid.

Per uns, la revolta catalana va ser un aixecament *nacional* contra la política absolutista d'Olivares. Ignoren, ben cert, el caràcter *social* de l'aixecament dels segadors i la fidelitat de bona part de l'alta noblesa a Felip IV. El conflicte va ser polític, fins a cert punt nacional, però també social i civil en gran mesura.

Per uns altres, 1640 va ser una rebequeria de quatre dirigents atrinxerats en els seus privilegis medievals, amplificada pel descontentament *social* dels segadors i els pagesos. Però, si les coses van anar així, per què els revoltats van matar el virrei i van córrer a alliberar els diputats que eren a la presó? Per què hi va haver tanta unanimitat en una Generalitat que tenia més representació popular i territorial que mai? Per què el sector més lleial a Felip IV va ser l'alta noblesa, que portava dècades emparentada amb l'aristocràcia castellana i andalusa?

Possiblement és injust acusar Olivares d'anticatalà, perquè el seu objectiu era més aviat fer una monarquia forta a l'estil de França, i això anava també contra els interessos de València, Aragó, Portugal, Flandes... El comte-duc volia imposar l'estat *modern*, com diuen els seus defensors. Però a l'Europa del Barroc, què era

la modernitat? La Generalitat oligàrquica potser no, però la cort corrupta i malgastadora de Felip IV tampoc. I si la revolta catalana va ser una bogeria *aldeana*, per què la de Portugal ha rebut millor consideració? Ras i curt, perquè els va sortir bé.

Podríem concloure que la crisi de 1640 va posar de manifest que, en efecte, el vell estat medieval català estava passat de moda. Però no seria cap bajanada pensar que Catalunya, poble amb consciència pròpia, potser hauria volgut modernitzar les seves institucions, en lloc de substituir-les pel centralisme de Madrid (com va acabar passant el 1714). El problema és que, en aquells anys, el vent bufava a favor dels estats centrals i poderosos. El pactisme català, que limitava les atribucions del rei, era vist com una raresa: «*Los catalanes son el mayor aborto de la política: Libres con señor*», escrivia Quevedo, el gran intel·lectual orgànic del moment. Per això al segle XVII hi va haver a Europa tantes temptatives independentistes: o tenies un estat propi o no tenies res. Holanda i Portugal, que tenien economies modernes i imperis colonials propis, se'n van sortir. Catalunya, ofegada entre Espanya i França, no va poder.

CAP A LA RUPTURA

A partir de 1625, els símptomes de crisi eren evidents. Crisi econòmica —preocupant a Catalunya, gravíssi-

ma a Castella— i malfiança institucional. La mala maror s'arrossegava des de les Corts de 1599, quan Felip III, després de pactar noves lleis a Barcelona, se les va endur sense firmar amb l'excusa que tenia pressa, i després les va retornar signades... i modificades: lleig. Quan el seu successor, Felip IV, amb el totpoderós Olivares al costat, va tornar a convocar Corts el 1626, va ser rebut una mica amb les uncles.

Com ja hem dit, eren mals temps per a l'Imperi. L'estructura rovellada i semifeudal de la monarquia no podia fer front a les exigències d'una gran potència internacional. Olivares pretenia *reverdecer laureles* tot imitant el model centralista que França havia aplicat amb gran èxit. Al seu rei, li va proposar tres mètodes per aconseguir-ho (el famós memorial de 1625). Un: emparentar la noblesa dels diversos regnes; dos: donar càrrecs als nobles no castellans...; i tres: si això no funcionava, promoure avalots als regnes rebels per justificar una ocupació militar (una mica maquiavèlic, potser?).

El primer mètode va funcionar: A finals del segle XVII, els ducs d'Alba i de Medinaceli havien esdevingut, per via matrimonial, els primers terratinents de Catalunya. El segon va fracassar: els castellans no van voler renunciar al privilegi del poder, i van continuar copant tots els càrrecs polítics i militars. I pel que fa al tercer... anem a petar a 1640.

El programa d'Olivares no afectava només les finances, sinó també la defensa de l'Imperi. El seu projecte

d'*unión de armas* pretenia que tots els territoris de la monarquia contribuïssin a l'exèrcit imperial. En el cas català, això topava amb les Constitucions, que només preveïen el reclutament forçós per defensar el territori del Principat. D'acord que segles enrere la Generalitat havia enviat homes i vaixells a Nàpols per socórrer Alfons el Magnànim. Però aquell *feeling* s'havia perdut. Davant d'un nou imperialisme, que era vist com aliè i en declivi, tot el país va exclamar un enorme «Ja s'ho faran», que revelava un sentiment col·lectiu de greuge.

El 1635 van començar les batusses de debò. Espanya, implicada en la guerra per la possessió dels Països Baixos, va entrar en conflicte amb França, i Olivares s'afanyà a portar la guerra als Pirineus, per tal d'implicar-hi directament els catalans. Richelieu, l'Olivares francès, devia exclamar que a bodes em convides, perquè sabia com estava d'enrarit l'ambient a Catalunya (i aspirava, ja aleshores, a annexionar-se Perpinyà). Durant el conflicte, els francesos van prendre el castell de Salses (Rosselló), i les tropes catalanes i castellanques el van reconquerir poc després. Però mentrestant, hi hagué molts retrets mutus i, sobretot, milers de soldats forasters van restar en el territori català, allotjats de mala gana pels pagesos.

La qüestió dels allotjaments va tenir un pes decisiu en el conflicte posterior. En aquella època, els veïns d'una zona en conflicte estaven obligats a allotjar i sostenir els soldats. Ja us podeu imaginar quin marron

suposava per a un pagès justet de recursos tenir tres, quatre o més mercenaris dormint i menjant al mas. A casa nostra, a més, aquest abús tenia una lectura política: les constitucions limitaven de forma assenyada l'obligatorietat dels allotjaments (cosa que demostra que les lleis del país *no sempre* afavorien només les classes privilegiades).

EL CORPUS DE SANG

El 1640, doncs, va arribar en un moment de mal rotllo general: les institucions (Generalitat i Consell de Cent) estaven dominades pels sectors més de la ceba (baixa noblesa, burgesia urbana i baix clergat) i les classes populars estaven que trinaven amb la presència de les tropes espanyoles, que no només s'allotjaven gratis sinó que, a sobre, feien el brètol, robaven, cometien actes sacrílegs (cosa greu en la Catalunya beata del segle XVII) i —com diu la vella cançó d'*Els segadors*— «davant de les seves mares, deshonraven les donzelles».

A l'abril va saltar la primera guspira a Santa Coloma de Farners; al maig, grups de revoltats van alliberar el diputat Francesc Tamarit, que havia estat empresonat pel virrei per haver-se oposat als allotjaments de tropes; el 7 de juny, dia de Corpus, els segadors van muntar el seu cèlebre sarau a Barcelona, al crit de «Visca la terra i mori el mal govern», i es van carregar

el virrei, comte de Santa Coloma, juntament amb alguns dirigents catalans acusats de col·laboracionisme.

Segons sembla, les institucions catalanes no volien arribar tan lluny. La seva opció inicial no era un trencament de desenllaç incert, sinó pressionar Olivares i fer-lo canviar de política. Els feia por, a més, el contingut social del moviment dels segadors. Però l'empenta popular, d'una banda, i la imminent arribada de tropes castellanes, ordenada per Olivares, de l'altra, van fer que Pau Claris, president de la Generalitat, s'inclinés cap a la ruptura política amb Madrid.

Era un moment crucial: podria Catalunya sortir-se'n sola? Podria imitar Holanda i Portugal, que ja havien fet oficial la seva voluntat de separar-se de l'Imperi espanyol? La primera intenció de Claris va ser constituir una república lliure sota la protecció de França. Però aquesta república no va arribar a veure mai la llum. Catalunya tenia experiència d'administració interna, sobretot ara, amb la Generalitat reconvertida en una autèntic govern nacional, per l'impuls de Pau Claris. Però no tenia res a pelar en els dos àmbits on se sustentava la seguretat dels estats moderns: la defensa i la diplomàcia. No tenia una casa reial pròpia, com Portugal; ni un imperi colonial al darrere que li garantís la suficiència econòmica; ni un exèrcit modern i nombrós. Ni tan sols podia comptar amb la solidaritat dels antics socis de la corona: les Corts d'Aragó i València van votar subsidis per ajudar Felip IV.

— L'únic que tenia Catalunya era una situació geopolítica de gran valor estratègic, enmig de dos veïns poderosos i amb contínues ànsies d'expansió. Si els catalans renunciaven a Espanya, haurien de buscar-se un nou padrí: Richelieu, el totpoderós ministre de Lluís XIII de França, feia temps que esperava aquest moment.

— Les negociacions entre la Generalitat i els agents de Richelieu (que, per cert, es van fer en castellà, ja que Claris no sabia francès) van anar de pressa, perquè l'exèrcit de Felip IV ja havia ocupat Tarragona i s'acostava perillosament a la capital. Sota aquesta pressió, els catalans van oblidar-se a corre-cuita de la república i van proclamar Lluís XIII comte de Barcelona, «com en temps de Carlemany ho feren els nostres avantpassats», a canvi d'ajuda militar immediata. Van tallar ben just: el 26 de gener de 1641, les tropes combinades francocatalanes van derrotar l'exèrcit castellà a la batalla de Montjuïc.

LA CATALOGNE

Durant dotze anys, Catalunya va ser un apèndix meridional de la corona de França. *Le roi* s'havia compromès a respectar les constitucions, però els seus enviats, amb la seva prepotència, feien més ràbia que respecte. La desaparició de la frontera del nord va afavorir l'entrada massiva de productes francesos, cosa que va perjudicar sensiblement el comerç català. I els

soldats de Lluís XIII no eren pas menys brètols que els espanyols. Ben aviat, tothom es va fer la pregunta del milió: hi hem sortit guanyant?

A Madrid, passava un fenomen similar: «la guerra ens dessagna —es deien els membres del Consejo de Castilla— i ja hem perdut Portugal. No podríem fer un esforç d'entesa amb els catalans?» La mort de Pau Claris (1641) i la caiguda en desgràcia d'Olivares (1643), els dos grans protagonistes de la crisi, van afavorir aquest clima de conciliació. Ben aviat l'opinió pública catalana es va inclinar pel retorn a l'obediència del *rey católico*. Però les tropes franceses continuaven aquí, amb el suport d'uns dirigents que hi havien empenyorat el seu futur polític. Les negociacions per la pau, doncs, no van començar fins al 1652, gràcies a la progressiva indiferència dels francesos, que tenien problemes en altres fronts de guerra.

Felip IV, de nou comte de Barcelona, va decretar un perdó general i va jurar respecte a les constitucions del país. Un cop més, Catalunya s'havia dessagnat durant deu anys de guerra inútil que va deixar les coses... tal com estaven? No: els francesos s'havien retirat, sí, però molt hàbilment van deixar tropes estacionades al Rosselló i la Cerdanya. I a l'hora de fer les paus amb Espanya, van exigir l'annexió d'aquests comtats catalans. El govern de Madrid, molt afeblit, va cedir per tal de conservar les seves possessions de Flandes.

— Era la imposició d'un nou sistema geopolític: els Pirineus, bressol històric del nostre país, esdevenien la

«frontera natural» entre Espanya i França. No es van tenir en compte ni els segles de convivència, ni la unitat idiomàtica, ni res que s'hi assembli. Va ser una pèrdua molt sensible, ja que Perpinyà era, en aquell moment, la segona ciutat de Catalunya. Tant la Generalitat com els dirigents del Rosselló van protestar vivament, però Felip IV, en això, no va fer-los ni cas: Era, malgrat tot, un monarca absolut.

Des d'aleshores, la «Catalunya Nord» va pertànyer a França. Que consti que, abans d'això, les relacions entre el Principat i els comtats no havien estat idíl·liques. Perpinyà es queixava sovint del centralisme barceloní i havia arribat a reclamar una Generalitat pròpia. Però a partir de 1659, els rossellonesos es van revoltar diverses vegades, inútilment, contra aquesta partició. Sobretot des que, el 1672, van arribar les primeres instruccions de París per substituir el català pel francès a l'escola i a l'església.

A Catalunya, és en aquest moment que neix amb força l'odi contra els gavatxos. França havia estat durant molts anys la gran alternativa al centralisme hispànic. A partir d'aquell moment, els catalans van saber que no tenien on girar-se, i en pròximes temptatives, ja no lluitaran per la separació ni per la independència, sinó per un nou model d'Estat espanyol, de tall confederal, i respectuós amb la seva singularitat política: va començar l'era *intervencionista*. I va començar malament (per variar).

XII

PER QUÈ LA DIADA ÉS L'11 DE SETEMBRE?

En això no es pot negar que som originals: la Diada Nacional la fem coincidir amb la derrota més sonada de la nostra història. És per demostrar —diuen— que Catalunya ha sobreviscut fins i tot a les patacades més inapel·lables. I la de l'11 de setembre de 1714 ho va ser. Les institucions del país, que havien superat la crisi de 1640, van aprofitar una nova guerra entre potències europees per forçar un cop de timó en la política espanyola. Ja no es tractava de separar-se, sinó de fer un Estat espanyol a la mida de les aspiracions catalanes. El resultat va ser just el contrari.

ELS NOUS TEMPS

Catalunya va sortir escaldada de la crisi de 1640. La derrota va confirmar la seva impotència política. Per culpa del tractat dels Pirineus, va perdre una cinque-

na part del seu territori. I una greu epidèmia de pesta (1652) va aguditzar els efectes devastadors de la guerra sobre l'economia i la població.

Però és el conjunt de la monarquia de Felip IV que estava tocat. Portugal i Holanda havien assolit la independència; l'Estat central estava pràcticament en fallida, i ja no podia fer front a la nova superpotència europea: França. S'imposava una política de replegament, de passivitat: un temps mort, com es diu en el bàsquet. Per fortuna, el 1665 va pujar al tron espanyol l'home ideal per dur a terme aquesta mena de be-caina política: Carles II.

El sobrenom amb què ha passat a la història —El Hechizado— dona una idea aproximada del que donava de si aquest pobre noi, raquític, feble, retardat mental i amb una forta tendència a la neurosi. Segons sembla, amb prou feines tenia dies bons i manava a través dels seus ministres, que, tal com estava el panorama, es van dedicar a fer una política passiva i delegar el poder en tots els àmbits. També a nivell territorial: el govern central se sentia tan feble, que necessitava el suport dels grups dirigents locals. Per això ningú més, després d'Olivares, va qüestionar les constitucions catalanes. Aquest fenomen s'ha conegut com a neoforalisme.

Era un pas enrere de la monarquia absoluta, cosa que va permetre als regnes autònoms, com Catalunya, viure en relativa calma política, encara que fins a la mort d' El Hechizado no es van convocar Corts

—recordeu que les havia de presidir el rei, i essent com era el rei, es va considerar que no era gaire bona idea. Durant aquests anys, només hi va haver certa tensió cap al 1668, amb motiu d'una nova guerra amb França que va fer reviure la polèmica dels allotjaments de tropes. Alguns grups de pagesos —els Barretines— es van revoltar, però aquesta vegada la Generalitat no els va fer costat i el seu moviment va ser reprimat.

Malgrat això, l'economia catalana va experimentar, sobretot a l'últim quart de segle, un important progrés, important sobretot en contrast amb la persistent decadència castellana. L'autonomia monetària va permetre a Catalunya eludir la crisi financera general de la Península. I la llibertat de comerç imposada en la pau dels Pirineus va obligar el comerç català a espavillar-se per fer front a la competència francesa i conquerir nous mercats. La producció agrícola es va especialitzar, la indústria tèxtil es va enfortir, i el port de Barcelona va reviure glòries passades, multiplicant per dos el tràfic de mercaderies i obrint-se, ara sí, al comerç atlàntic, encara que oficialment Catalunya no hi estava convidada.

Aquest bon moment va veure's impulsat per un moviment teòric que es resumeix de forma palesa en el *Fénix de Cataluña* (1681), el cèlebre assaig de Narcís Feliu de la Peña, que defensava un programa de total renovació econòmica: una política agosarada de tall mercantilista, l'impuls del comerç exterior

amb la creació d'una companyia general a l'estil de la d'Holanda, i a nivell polític, una major implicació catalana en l'esdevenir econòmic d'Espanya, sobretot amb vista a intervenir activament a Amèrica. Era el primer precedent del regeneracionisme, aquesta llarga llista d'intents catalans per governar a Madrid, tots ells fracassats.

Són els nous temps: Catalunya ja no gira l'esquena a Espanya, sinó que, amb la seva força renovada, pretén encapçalar la seva modernització. Per aconseguir això, caldria també que la monarquia espanyola es «catalanitzés». Que respectés la tradicional estructura federal dels seus regnes i que acceptés la participació activa dels catalans en el govern. La imminent crisi successòria —Carles II, a més de tot, era impotent— oferia una possibilitat única en aquesta direcció.

LA GUERRA DE SUCCESSIÓ

Efectivament, el 1700 El Hechizado va morir sense hereu. Però les seves dues germanes s'havien emparentat, respectivament, amb els borbons francesos i amb la branca alemanya de la casa d'Àustria. Així que el poderós emperador Maximilià d'Àustria i el no menys poderós Lluís XIV de França tenien dos joves néts en disposició d'assumir el tron d'Espanya.

Carles II es va decantar pel candidat francès, Felip d'Anjou, que va arribar a Madrid envoltat d'assessors

francesos nomenats pel seu avi, *le roi Soleil*, paradigma del monarca absolut. A tot Europa va créixer el pànic: Espanya i França governades per la mateixa família? Ni parlar-ne! El candidat dels Àustries, l'arxiduc Carles, va denunciar el testament d'El Hechizado i va comptar, automàticament, amb el suport de tots els enemics tradicionals de França: Anglaterra, Portugal, Holanda i —no cal dir-ho— Àustria. Aquesta gran Aliança va encendre la metxa de la guerra de Successió.

Abans que tot això passés, però, Felip V havia començat a regnar i, assessorat pel seu avi, es va afanyar a venir a Barcelona (1701) per jurar les Constitucions i convocar Corts. Eren les primeres que es completaven des de 1599 (i les últimes de la seva història). Van ser molt productives. Però això no va evitar que, un any després, quan va esclatar la guerra a Europa, s'estengués per bona part del Principat un moviment contrari al Borbó i partidari d'entrar a la gran aliança.

Els motius d'aquest decantament són diversos. Pel que fa a les classes dirigents, sembla que hi havia una gran dosi d'oportunisme: en el primer moment, entrar a la gran aliança semblava apostar a cavall guanyador. A més, el virrei Velasco era un prepotent de mena i va empènyer amplis sectors a la causa austriacista. El poble senzill, però, s'hi va afegir sobretot pel seu odi cerval a França i als francesos, els grans traïdors de 1640, els que havien ocupat, abandonat i finalment mutilat Catalunya (i també els grans rivals

comercials). En general hi havia també una por certa als nous aires centralistes que encarnava Lluís XIV, i que el seu nét podia aplicar en qualsevol moment (com es va demostrar el 1714). En canvi, l'arxiduc Carles personificava la tradició confederal dels Àustries, la base sobre la qual edificar una monarquia plural, receptiva a l'aportació catalana i, qui sap? potser inclinada a fer de Barcelona la nova capital de la monarquia.

La Generalitat es va incorporar a l'aliança el 1705, amb el compromís de rebre ajut militar d'Anglaterra i de garantir les seves preuades constitucions. Un atac combinat de la flota anglesa i d'alguns milers de voluntaris vinguts de tot el país —amb Bac de Roda al capdavant— va permetre conquerir la ciutat i foragitar el virrei Velasco. L'arxiduc Carles (Carles III) va entrar triomfalment a Barcelona, que es va sentir reviuere, tres segles després que la cort marxés a Madrid. Catalunya tornava a prendre el timó, i com en els bons temps, arrossegava en l'intent tota la Corona d'Aragó, que així faria la seva última aparició pública com a entitat política.

La guerra va fer molts capgirells. A Europa, les forces estaven massa igualades per donar un favorit clar. A Espanya, les tropes de l'arxiduc Carles van arribar a entrar a Madrid; però el 1707, amb la victòria d'Almansa, Felip V va conquerir Aragó i València. Immediatament, el rei va suprimir les institucions autònomes de tots dos territoris, deixant molt clar

que no pensava perdonar la deslleialtat dels seus regnes rebels.

A Catalunya, aquesta aplicació severa del *derecho de conquista* va fer sentir molts glups en goles sense saliva. Era molt clar que la derrota suposaria l'annihilació de les institucions pròpies. Però teníem el parai-gua de l'aliança, i això donava certa tranquil·litat. Per poc temps, però. El 1711, un fet aïllat va alterar decisivament l'equilibri de forces.

Efectivament, la mort prematura de l'emperador d'Àustria va fer que l'arxiduc Carles, el seu germà petit, heretés la corona imperial. Els termes es van invertir: un únic monarca per a Espanya i l'Imperi central no interessava ningú. La gran aliança es va desfer com un *bolado* i les grans potències van afanyar-se a buscar un acord de pau. A Catalunya, aquestes notícies van arribar tard i malament. Quan Carles III va marxar per fer-se càrrec del tron de Viena, els barcelonins el van acomiadar amb tots els honors, sense suposar que no li tornarien a veure el pèl.

El 1713 van començar les negociacions d'Utrecht. La Generalitat va enviar ambaixadors a Viena i a Londres, però no els va voler escoltar ningú. Les potències aliades van acceptar que Felip V retingués el tron espanyol, a canvi de cedir les seves possessions europees: Nàpols i les illes italianes —l'antic Imperi mediterrani català— i Flandes. Anglaterra, a més, es va quedar amb Menorca (durant prop d'un segle) i Gibraltar —...sense comentaris. Al final, quan ja esta-

va tot firmat, els negociadors anglesos van exclamar amb tot el cinisme: «Ai, per cert... què passa amb els catalans i els seus privilegis?» La delegació espanyola va ser implacable: «Gaudiran dels mateixos privilegis que els habitants de les dues Castelles, que de tots els regnes d'Espanya són els més estimats pel rei catòlic.» Els representants de la reina d'Anglaterra es van donar per satisfets, encara que al Parlament anglès es va seguir discutint durant alguns mesos sobre el «cas dels catalans».

LA DERROTA

Quan tot això passava a Utrecht, la major part del territori del Principat ja estava en poder de les autoritats filipistes. De fet, només resistien les places fortificades de Cardona i Barcelona. A la capital, la Junta de Braços, representació ampliada de les Corts, va votar la resistència a ultrança, a l'espera d'un miracle, diplomàtic o espiritual. Es feien misses, ofrenes, processons a peu fins a Montserrat... i es preparava la defensa de la capital, amb més ganes que mitjans.

L'agost de 1713 va començar el setge, amb 40.000 soldats castellans i francesos a les ordres del duc de Berwick. Dins de la ciutat, amb prou feines 5.000 homes armats comandats per Antoni de Villarroel. El setge va durar tretze mesos i, pel que llegim en autors contemporanis com Voltaire, va causar commoció a

Europa. L'assalt final, l'11 de setembre de 1714, va ser sagnant. L'artilleria filipista va fer set bretxes a les muralles i per allí va començar l'ocupació. Quan tot semblava perdut, va aparèixer al bell mig del foc enemic el conseller en cap de la ciutat, Rafael Casanova, amb la bandera de santa Eulàlia, i va caure ferit, moment que recull la seva famosa estàtua barcelonina. El seu gest va enardir els defensors, que van perllongar la resistència unes hores. Però poc després, la ciutat es va rendir i va quedar sota l'administració d'un exèrcit d'ocupació permanent.

«*Habiendo cesado por la entrada de las armas del rey nuestro señor en esta ciudad y plaza, la representación de la Diputación y Generalidad de Cataluña, el excelentísimo sr. mariscal duque de Berwick y Liria me ha encargado que ordene y mande a los diputados y oidores de cuentas del general de Cataluña que arrimen todas las insignias, cesen totalmente así ellos como sus subalternos en el ejercicio de sus cargos, empleos y oficios y entreguen las llaves, libros y todo lo demás concerniente a dicha casa de la Diputación [...]*» Així, d'un dia per l'altre, amb un simple decret, van passar a millor vida les institucions d'autogovern de Catalunya. La Generalitat, les Corts i el Consell de Cent de Barcelona. L'autoritat va passar a mans d'administradors castellans nomenats directament pel rei, com un bocí qualsevol del regne de Castella. És difícil de dir què hauria fet Felip V si Catalunya no s'hagués afegit a l'aliança austriacista. Però, en qualsevol cas, ara que el *derecho de*

conquista li donava plena llibertat d'actuació, no va tenir miraments. Tota la legislació pròpia del país va quedar automàticament abolida, llevat del dret civil, que es va salvar pels pèls, i que encara avui continua vigent.

Un contemporani, de forma un pèl tremendista, va definir aquest moment com «la fi de la nació catalana». No era la fi, però sí un sotrac de gran importància, sobretot en un moment en què la conjuntura econòmica convidava a l'optimisme. De fet, el segle XVIII va ser una bona centúria per a l'economia catalana. Però la gran oportunitat de revifalla política s'havia perdut. I era l'última.

LA REPRESSIÓ

A diferència de 1653, aquesta vegada no hi va haver perdó per als vençuts. La majoria dels dirigents rebels es van exiliar a la cort de Viena. D'altres van ser empresonats, torturats i executats, com el general Moragues, el cap del qual va ser exposat en una gàbia durant dotze anys, tot i els precés continuats de la seva vídua. Sobre el conjunt de la població es va imposar la prohibició de tenir armes, inclosos els ganivets de punxa. Per assegurar el control militar sobre la ciutat rebel, es va tirar a terra tot un barri, el de la Ribera, per alçar la imponent fortalesa de la Ciutadella. També d'un *plumazo*, es van tancar totes les universitats

catalanes, i se'n va obrir una de nova a Cervera, una de les viles que havia romàs fidel al rei borbó.

El 1716 es va aprovar el Decret de Nova Planta, que confirmava la reforma de l'Administració pública catalana segons els criteris centralistes. La màxima autoritat passava a ser un militar: el capità general, auxiliat per la Real Audiència en els temes civils i judicials. La major part dels nous alts càrrecs van ser ocupats per castellans. Les Corts van desaparèixer, i com a compensació (sic) les ciutats de Barcelona, Girona, Lleida, Tortosa, Cervera i Tarragona van poden enviar delegats a les Cortes de Castella, que com ja s'ha dit es reunien de Pasqües a Rams i no tenien poder legislatiu.

El poder local va passar a mans dels corregidors, que eren nomenats a dit des de Barcelona (o, en el cas de les grans ciutats, des de Madrid). La rica tradició municipalista catalana va desaparèixer. I, per cert, en totes les institucions es va liquidar la representació dels burgesos i els menestrals: el poder local va passar a ser monopoli de l'alta noblesa, l'únic sector social on els botiflers eren majoria. Coses de l'estat «modern».

El Decret contenia també un article de gran importància, concretament el cinquè, que establia que «*las causas de la Real Audiencia se substanciarán en lengua castellana*». Era la primera d'una llarguíssima i pertinaç llista de prohibicions que acabarien relegant el català a l'àmbit domèstic. La nostra llengua no tornaria a fer-se present en l'Administració fins al se-

gle xx. No era pas una normativa pensada només per centralitzar, per facilitar les coses, per evitar confusions lingüístiques. Era una peça més d'un delicat engranatge repressiu que tenia com a objectiu final la castellanització total de la població. Ho demostra un document de 1717, una *instrucción secreta* enviada des de Madrid als corregidors de Catalunya, i que de tan maquiavèl·lic posa els pèls de punta: «*Pondrá el mayor cuidado en introducir la lengua castellana, a cuyo fin dará las providencias más templadas y disimuladas para que se consiga el efecto, sin que se note el cuidado.*» Per desgràcia, els col·laboradors de Felip V no només eren centralistes: a més, eren llestos.

Un últim detall. L'endemà de la caiguda de Barcelona, quan les tropes franceses i castellanques van entrar a la ciutat, es van trobar amb un espectacle desconcertant. Després de tretze mesos de setge, d'un assalt sagnant i milers de morts tot just enterrats, els supervivents es van entestar a donar imatge de normalitat. A les botigues, els tallers, els forns, els obradors, tothom treballava com si fos un dia qualsevol. Aquesta voluntat de normalització, aquest intent —inútil, però noble— d'esborrar les ferides de la derrota i de retrobar el pols del treball, són una imatge fidel del que serà el segle XVIII català, i posa de manifest una voluntat de superació que fa que, encara avui, la Diada se celebri l'11 de setembre.

XIII

LA PELA ÉS LA PELA

1714-1808

Encara que sembli una paradoxa, Catalunya va entrar en l'era moderna quan va deixar de tenir personalitat política. Després de la desfeta de 1714, els catalans van decidir canviar de rotllo i dedicar-se amb cos i ànima al treball, un àmbit on van tenir força més sort. El nostre segle XVIII no té noms propis, ni dates significatives, ni fets d'armes gloriosos: és un segle de formiguetes anònimes. Perdudes les institucions, l'economia va passar a ser l'autèntic fet diferencial. Atenció, doncs, perquè aquest mite, tan actual, de la Catalunya rica i insolidària arrenca en aquest moment precís.

NI AUTÒNOMS, NI RES

El Decret de Nova Planta (1716) va fer de Catalunya una província més, sense cap engruna d'autogovern.

La principal autoritat (el capità general) era un militar. Els nostres afers es resolien a la cancelleria del rei i al Consejo de Castilla. Els intel·lectuals del país — pocs, i en general mediocres— escrivien en castellà i amb ànim de ser llegits a Madrid, que és on es remenaven les cireres. Sorprèn, doncs, a primera vista, que en una conjuntura tan trista tingués lloc el gran salt econòmic de Catalunya. I encara sorprèn més que, com més homogènia va ser Espanya políticament, més es va diversificar en el terreny de l'economia. En el punt àlgid del centralisme, quan tots els regnes es van reduir a les lleis i usos de Castella, com somniava Olivares, és quan Castella decau econòmicament i cedeix el relleu a la perifèria, al País Basc, a València, i molt especialment a Catalunya, on les classes productives es van emmotllar més ràpidament que enlloc a la nova era capitalista.

En el segle XVIII Catalunya torna a emergir com a societat diferenciada, no ja per les lleis i les constitucions, ni tampoc per la llengua, reclosa cada cop més en l'àmbit domèstic, sinó per la manera de guanyar-se la vida dels seus habitants. Aquest nou fet diferencial permetrà, un segle després, la represa de la consciència col·lectiva, la renaixença cultural i, finalment, l'eclosió del catalanisme polític.

I és que, amb la derrota de 1714, els catalans, «ja que no els deixaven fer política, es van dedicar a fer diners», com diu Vicens Vives. Políticament, el país va quedar com anestesià, sense iniciativa pública. Amb

prou feines hi va haver moviments per tornar a la situació anterior, deixant a part alguns opuscles clandestins i les accions aïllades dels guerrillers de Pere Joan Barceló, més conegut popularment com a Carrasclat. Però si bé no hi havia oposició, tampoc no es pot parlar d'una incorporació massiva al bàndol dels vencedors. No trobem prohoms catalans fent carrera a la cort de Madrid: les ambicions personals i col·lectives es van orientar totalment cap al món dels negocis.

No hem d'oblidar, però, les protestes locals contra la corrupció de les noves autoritats borbòniques (que va forçar la implantació d'un nou sistema de control dels càrrecs públics), els brots de violència entre les classes més desfavorides, com la revolta de les quintes (1773), quan per primera vegada es va intentar imposar el reclutament obligatori, i la revolta del pa (1789), en època de carestia.

L'IMPULS COMERCIAL

Però els sectors més dinàmics de l'economia catalana es van dedicar bàsicament a la feina. La Nova Planta els hi va forçar: la burgesia, els menestrals, els pagesos benestants havien quedat exclosos de les institucions, fins i tot dels municipis, i van aprendre a organitzar-se tots sols, a fer bellugar l'economia al marge de les institucions. És el naixement de la «societat civil», aquesta cosa tan nostra, que sovint hem vist

confrontar a certa Espanya plena de funcionaris i *señoritos*.

L'exemple més clar de tot això és la Junta de Comerç de Barcelona (1763), creada inicialment per estimular l'activitat mercantil, però que ben aviat va dedicar-se a fer tot allò que el govern no feia, és a dir, promoure la ciència econòmica (Antoni de Capmany) i la formació professional (escoles de nàutica, de dibuix, de química, de mecànica...). A més, la Junta va obrir el seu àmbit d'actuació a tot Catalunya, restaurant una realitat que políticament havia quedat esborrada. La Junta va ser bàsicament una eina per conèixer el país i les seves necessitats.

Culturalment, en canvi, és un segle fluixet. Mentre la literatura castellana tornava a florir amb la Il·lustració (Feijoo, Jovellanos), a Catalunya la decadència literària és pertinaç. Les classes altes menyspreen el català, un idioma «*muerto para la república de las letras*», segons el ja esmentat Antoni de Capmany. És una regressió que ja venia de lluny, tot i que 1714 la va aguditzar de forma significativa.

A més de fer negocis, els catalans també es van dedicar a fer nens. De 1714 a 1787 la població catalana passa de 420.000 a 900.000 habitants. El conjunt d'Espanya, en aquelles dates, passa de 7 a 10 milions d'habitants. Però la perifèria va créixer molt més que el centre, i això significarà una canvi de tendència que fins i tot ara està del tot vigent.

El progrés català es va fonamentar, sobretot, en l'agricultura, que en aquell moment encara era la mare dels ous de l'economia. En un segle bàsicament pacífic, el camp va prosperar gràcies a l'augment de la població i certa estabilitat social (heretada de la sentència de Guadalupe del segle xv). Els pagesos emfitèutics vivien relativament bé i la figura de l'hereu (que, com tot el dret civil català, va escapar de la crema de 1714) va impedir la fragmentació de les explotacions, el minifundisme que tant de mal ha fet a d'altres zones d'Espanya. Conseqüències: augment de l'àrea cultivada i del regadiu, especialització dels conreus, boom de l'olivera i sobretot de la vinya. L'aiguardent del Penedès i el Camp de Tarragona seria el producte estrella de l'exportació. D'aquí prové la cèlebre dita «Reus, París i Londres»: eren les tres ciutats que fixaven el preu de l'aiguardent per a tot el mercat europeu.

Molts burgesos van posar els diners en la terra i en van obtenir grans beneficis, que van reinvertir en d'altres activitats. El fet que cada comarca especialitzés el seu conreu va permetre configurar un mercat interior català, és a dir, que a tothom li faltaven uns productes i n'hi sobraven uns altres, i això va fer créixer el comerç de forma sostinguda.

Al cap de pocs anys, ja hi havia prou excedents per llançar-se a l'exportació, primer a la Mediterrània, com sempre; però de seguida també a l'Atlàntic nord (Lisboa, Londres, Amsterdam...) i, sobretot, a les

Amèriques, especialment des que, el 1778, Carles III va decidir liberalitzar el comerç transatlàntic. A partir d'aquell moment, el port de Barcelona va comerciar directament amb Amèrica, i ho feia sobretot amb productes catalans, a diferència del que passava a Cadis.

L'acumulació de rendes agrícoles va fer possible també que els burgesos, seguint l'exemple dels països pròspers d'Europa, descobrissin la Indústria amb majúscules, l'activitat capitalista per antonomàsia. Els gremis medievals van donar pas a les companyies familiars i la producció a l'engròs de tota mena de productes, però sobretot del cotó. El 1737 es va crear la primera fàbrica d'indianes (teixits estampats de cotó) i les filatures van progressar a tot el país gràcies a les innovacions tècniques foranes... i pròpies, com la filadora berguedana, inventada pel fuster de Berga Ramon Farguell. A la segona meitat del segle, prop de 20.000 persones treballaven en la indústria del cotó només a Barcelona. Però també Mataró, Olot, Manresa, Vic i Vilanova es van beneficiar de l'auge de la indústria cotonera.

El sector paperer i la siderúrgia van conèixer també anys de prosperitat. I el comerç transatlàntic va ajudar a desenvolupar la construcció naval, amb drassanes de gran importància com les d'Arenys, Canet i Sitges. Són sectors nous que ni tan sols han començat a projectar-se en altres zones d'Espanya. Els catalans són «els holandesos d'Espanya», en paraules de José

Cadalso, pronunciades dos segles abans de l'arribada de Cruyff i Van Gaal.

Prosperitat? Sí, si ens atenem a les grans xifres: població, rendes agrícoles, volum d'exportacions... Però bona part de la població catalana seguia, com sempre, aliena a aquest progrés. Els jornalers sense terra eren nombrosos i sobreviuen amb dificultats. Molts d'ells van començar a emigrar a les ciutats per nodrir el naixent proletariat urbà, que serà el gran protagonista de les lluites socials del segle vinent.

A més de queixar-se quan no tenia pa, el poble català del set-cents va fer una cosa que avui sembla normal i corrent, però que en aquella època tenia el seu mèrit: va continuar parlant català. Va ser una decisió inconscient, però molt significativa perquè es girava contra el vent de la història. Érem en el segle de la Il·lustració, el segle de l'alta cultura de palau i acadèmia, el segle de l'uniformisme cultural a tot Espanya. Mentre l'aragonès desapareixia, el basc reculava fins a les muntanyes de Guipúscoa, el mateix català començava a flaquejar a València capital... aquí, el poble senzill no feia cas de les elits culturals i es mostrava fidel a la llengua del país, aquest català «muerto para la república de las letras», que havia desaparegut de les institucions i pràcticament de les biblioteques.

Tot i la derrota, entre 1720 i 1750 trobem una autèntica florida de la cultura popular en català (aules, goigs, rondalles, corrandes, romanços, cançons)

que no tindrà continuïtat a causa de l'escalada de prohibicions dels governs *il·lustrats* de Carles III. El 1768 s'imposa l'ensenyament primari en castellà; el 1772 es prohibeix l'ús del català en els llibres de comptabilitat; el 1773, en els llibres de text; el 1778, en els llibres en general. Carles IV reblarà el clau prohibint el teatre en la nostra llengua (1801). Però, mentre va ser possible, els catalans van fer cas omís d'aquestes tossudes prohibicions. I en els petits municipis, allí on no arribava l'autoritat del corregidor, els documents notariais i els fulls de baptisme continuaven essent en català.

ELS BORBONS

El progrés català va deixar astorada la cort de Madrid. La força de les armes havia reduït l'Administració catalana a l'estil de Castella; unes dècades després, la força dels fets imposava la necessitat de reduir l'economia espanyola a l'estil de Catalunya. Us preguntareu: calia una guerra, per arribar a aquest punt? Sembla que no. En qualsevol cas, no era una feina fàcil. De fet, el segle XVIII reflecteix un esforç inútil dels Borbons *il·lustrats* per modernitzar les rovellades estructures del sistema productiu espanyol.

Els reis que ens van tocar al set-cents, els primers Borbons (recontrabesavis de Joan Carles I) són dèspotes *il·lustrats*, com els seus col·legues europeus. Era la

moda del moment, com ara és moda la monarquia parlamentària. El referent era França, sobretot per Felip V, nét del totpoderós Lluís XIV, que va arribar a Madrid envoltat de consellers parisencs.

Aquests van importar a Madrid la seva doctrina política (absolutisme), filosòfica (fisiocràcia) i intel·lectual (*Il·lustració*). Els principis que guiaven aquesta doctrina eren el centralisme polític, el liberalisme econòmic i una innovadora preocupació per les obres públiques, el progrés tècnic i l'extensió de l'ensenyament i la cultura. Això a l'Europa avançada era un pas endavant, però a l'Espanya del moment, analfabeta, semifeudal i dirigida espiritualment per la Inquisició, era una mena de salt a l'hiperespai, impossible de pair. Només Catalunya, que inicialment s'hi havia girat de cul, va captar el missatge i es va incorporar amb entusiasme al món capitalista.

Malgrat tot, Felip V (1700-1746) i els seus successors van fer intents seriosos per fer d'Espanya un país modern. I a més, van tenir el seny i el realisme suficient per renunciar a l'estatus de gran potència. La monarquia necessitava concentrar diners i esforços en la política interior, i per això la diplomàcia hispana, en lloc d'intervenir a Europa, va deixar-se abrigar pel mantell protector de França, almenys fins a l'esclat de la Revolució Francesa.

Efectivament, l'únic conflicte destacable en tot el segle és l'anomenada Guerra Gran, declarada per Espanya contra França el 1792. El motiu era familiar:

els revolucionaris francesos havien condemnat a mort el rei Lluís XVI, parent de Carles IV d'Espanya. També era ideològic: la revolució de 1789 —burgesa i liberal— amenaçava tots els monarques absoluts d'Europa. Tot i així, els catalans van acudir al front amb entusiasme, per combatre el francès «ateu» i per reconquerir, mig segle després, el Rosselló perdut. De fet, les tropes catalanes van entrar a Perpinyà, però la manca de reforços va permetre la contraofensiva francesa fins a Figueres. Tres anys després, es va firmar la pau i la frontera va quedar tal com estava.

Pel que fa a l'estructura de l'Estat, els Borbons van aplicar amb rigidesa l'esquema centralista francès. Tot el territori dividit en províncies, a cada província un capità general omnipotent, i llestos. Només el País Basc i Navarra van mantenir el seu règim foral (impostos propis, autonomia financera), que com sabeu encara existeix i és l'enveja de tots els presidents autonòmics.

A la resta de l'Estat, Felip V va intentar introduir un sistema fiscal pràctic i relativament igualitari: el cadastre. Els nobles i els clergues no havien de pagar per la seva feina, però sí pel seu patrimoni. El nou sistema es va posar en pràctica primer a Catalunya, on va resultar un èxit, perquè abans de la Nova Planta el sistema impositiu era un galimaties. Però a Castella, els nobles van dir que nanai i la reforma fiscal va haver d'esperar. (A França, el 1789, aquest nanai dels nobles va provocar la revolució.)

La política econòmica, també teledirigida des de París, va estar orientada a l'estabilitat de la moneda i la protecció de la producció nacional. Carles III (1759-1799) va mirar d'aprofundir aquesta línia, amb el suport dels ministres il·lustrats. Algunes de les mesures que va adoptar van ser molt beneficioses per a Catalunya, sobretot la liberalització del comerç americà i la protecció de la indústria del cotó. Llàstima que, com ja hem dit, en el seu afany d'estendre i harmonitzar l'ensenyament, Carles III va prohibir el català a les escoles. És un detall lleig que fa que aquí no se'l recordi amb el mateix entusiasme que a Madrid, on el monarca va fer erigir la celeberrima Puerta de Alcalá i molts altres edificis públics.

Tot i les bones intencions de Carles III, el seu programa econòmic va fracassar, en gran part perquè els il·lustrats eren escassos i poc influents fora de la cort. En un país sense burgesia —excepte a Catalunya—, no hi havia tampoc una base social per donar suport i empenya a un programa liberal i reformista. La gran revolució agrícola catalana no va ser possible a la resta de l'Estat pel poder dels grans propietaris (els nobles i l'Església) i els ramaders de la Mesta. La indústria tampoc no podia florir espontàniament sense industrials, ni tècnica, ni diners circulant. No hi havia mercat interior, i el port de Cadis estava ple de comerciants forasters, que dominaven totalment el trànsit transoceànic.

Espanya continuava ancorada a l'Edat Mitjana. N'hi va haver prou que pugés al tron un rei amb poca per-

sonalitat —Carles IV (1788-1805)—, coincidint amb uns anys de carestia, perquè tot l'edifici borbònic s'ensorrís, tot just quan Napoleó va picar a la porta.

XIV

SANG, SUOR I TINTA

1808-1874

Som en els temps moderns: en l'època en què neixen termes tan familiars com sobirania, liberalisme, moviment obrer, nacionalisme... Conceptes més o menys hereus del gran sotrac europeu de 1789. En aquest festival, per variar, hi vam entrar tard i malament. El resultat va ser una llarga era d'agitació, de conflictes mai tancats que van posar de manifest, més que mai, el divorci entre la Catalunya de les fàbriques i l'Espanya de l'Antic Règim. A la primera meitat del segle, aquest divorci s'expressarà en la Renaixença cultural. A la segona, amb l'eclosió del catalanisme polític.

Primer, vegem com va anar el segle XIX a Europa. Napoleó va consolidar i estendre les conquestes de la Revolució Francesa. Tot i la seva derrota posterior, i els esforços de les velles monarquies, l'Antic Règim es

va ensorrar pel pes del seu propi podriment. El colonialisme i la revolució industrial van donar tot el protagonisme a la burgesia, que va prendre el poder i va dissenyar un règim polític propici (el liberalisme constitucional) des del qual va arraconar els nobles i es va preparar per reprimir una amenaça anunciada: l'obrerisme.

A Catalunya, al contrari que a la resta d'Espanya, també hi havia un predomini burgès a l'economia. Però la burgesia no podia ficar-se en política, perquè la política es feia a Madrid i allí encara remenaven les cireres les forces de l'Antic Règim (nobles terratinents, bisbes, etc.). Per això, durant bona part del segle XIX, la burgesia catalana va estar alternativament amb l'oposició (per imposar el liberalisme) i amb el poder (per reprimir els moviments obrers). Al final, va arribar a la conclusió que Espanya no tenia remei, i es va fer catalanista, afegint-se als intel·lectuals de la Renaixença, que havien redescobert el català com a llengua literària.

SANG...

La història política del segle XIX espanyol és pesadíssima, i ha fet perdre la paciència a moltes generacions d'historiadors. Malgrat tot, intentarem repassar-la sense perdre el fil.

En començar el segle, Napoleó era emperador. Havia posat ordre a França salvant i racionalitzant

tots els progressos derivats de la Revolució (*liberté, égalité, fraternité*). I ara es proposava imposar el nou ordre a tot Europa, amb l'oposició ferotge dels seus enemics de sempre: els anglesos.

Espanya, que competia amb Anglaterra pel tràfic transatlàntic, havia signat una aliança amb Napoleó. Carles IV era tan de bona fe, que va permetre a l'exèrcit francès travessar la Península amb l'excusa d'invasió Portugal. Després, amb la mateixa bona fe, es va avenir a deixar-li el tron a Josep Bonaparte, germà de l'emperador.

A Catalunya, com a la resta d'Espanya, hi havia un fort sentiment de rebuig cap als gavatxos, que des de la Revolució, a més de gavatxos, eren uns ateus sense Déu ni rei. Per tant, quan els madrilenys es van sublevar el 2 de maig (Dia de la Comunidad de Madrid), aquí hi va haver una reacció immediata. És cert, en aquest sentit, que la guerra contra Napoleó va reforçar el sentiment de grup dels espanyols. Però també la seva tendència a la dispersió: la lluita es va fer en guerrilles; la resistència s'organitzà en juntes locals que reclutaven i encunyaven moneda pròpia.

En aquesta guerra del Francès (o de la Independència) hi va haver èxits militars aïllats, com el del Bruc, amb el famós timbaler convertit en heroi de llegenda. Però els francesos van acabar per ocupar tot Catalunya a base de campanyes sagnants, entre les quals destaquen els setges successius de Girona (per això el *Diari de Girona* abans es deia *Los Sitios*).

● Tot i la resistència, els francesos creien que a Catalunya hi trobarien aliats. Per això van alternar la repressió amb les bones maneres. Per exemple, van retornar al català el rang de llengua oficial, i van glossar l'origen carolingi dels comtes catalans. Finalment, Napoleó va decretar l'annexió de Catalunya a França (1812). Però tot i que existia una minoria progre que identificava França amb la modernitat, el gruix de la població va seguir combatent els invasors.

● Mentrestant, la Junta Espanyola de Resistència va convocar Corts a Cadis (1812). Paradoxalment, hi eren majoria els liberals, que estaven contra la invasió napoleònica, però no contra els principis de la revolució de 1789. Així, van aprovar una Constitució oberta, progressista i centralista, seguint el model francès. Per desgràcia, aquesta norma no va poder entrar en vigor, perquè la derrota de Napoleó va donar oxigen a les forces de l'Antic Règim.

● En efecte. El 1815, a Viena, els monarques que havien derrotat Napoleó es van conjurar (inútilment) per esborrar les seqüeles de la Revolució Francesa. Ferran VII, El Deseado, fill de Carles IV, va tornar a Espanya amb la lliçó ben apresada i el primer que va fer va ser anul·lar la Constitució de Cadis. Davant d'aquest fet, tot Espanya es va partir en dos: al costat del rei, els absolutistes; al costat de la Constitució, els liberals. Són els mateixos que després es diran carlins i isabelins, i després nacionals i republicans, i últimament «peperos» i «sociatas». La seva lluita pel

poder significarà més d'un segle de guerres civils continuades.

● A Catalunya, eren liberals les ciutats i la costa, les classes mitges i la incipient classe obrera. A la muntanya, en canvi, dominaven els absolutistes menjaciris i carques. Les batusses eren freqüents. A Madrid, la pressió popular i un *pronunciamiento* va fer que Ferran VII, a contracor, restablís la Constitució de Cadis. Durant tres anys, doncs, van manar els liberals. Però els monarques absoluts d'Europa van enviar els Cent Mil Fills de Sant Lluís, una mena de cascos blaus preparats per reprimir revolucions. Els absolutistes van tornar al poder durant deu anys, en què van actuar com si fossin al segle XVI. No es van atrevir, en canvi, a restablir la Inquisició, cosa que va enfurismar els més rancis, molts d'ells catalans (revolta dels Malcontents, 1827).

● El germà del rei, Carles, que era el fatxa de la família, es va convertir en l'apòstol d'aquests sectors ultres, que per això aviat s'anomenaran carlins. Per no haver de cedir el tron al seu germà, Ferran VII va derogar la llei sàlica, que impedia l'accés de les dones al tron, i va nomenar hereva la seva filla, Isabel. I acte seguit, es va morir (1833).

● Fins aquí, entesos. I ara comença el més mogut. Amb Isabel II convertida en reina, va manar la seva mare, la regent Maria Cristina, que va donar el poder als liberals moderats. Però les reformes que va emprendre eren massa agosarades per a uns i massa tímidas per als altres. Els carlins es van revoltar al camp, i

els liberals més avançats (progressistes), a les ciutats, i van bloquejar el país durant quaranta anys.

Els carlins es van aixecar tres vegades fins al 1874. Defensaven l'absolutisme, la tradició i la religió, i tenien el suport dels pagesos ignorants o desconfiats del nou món capitalista. Eren, ras i curt, residus medievals. Però en nuclis del que aleshores era la Catalunya profunda com Berga, la Seu d'Urgell o Solsona eren els amos, i l'exèrcit va trigar molts anys a derrotar-los.

En canvi, a Barcelona i en els nuclis industrials els qui dominaven el tema eren els progressistes, que ben aviat faran el salt cap al republicanisme federal. Defensaven la democràcia i les autonomies *regionals*. Aquests seran els protagonistes de les bullanges, revoltes populars que començaven amb qualsevol excusa (per exemple, uns toros massa mansos en una cursa a Barcelona) i acabaven normalment amb la crema de convents. Eren els inicis de l'anticlericalisme, que fins al 1936 va fer pagar a l'Església el seu alineament amb les forces més reaccionàries de la societat.

El govern dels liberals moderats va enterrar l'Antic Règim, però no va resoldre els greus problemes estructurals d'Espanya. Per exemple: el 1836 Mendizábal es va decidir a desamortitzar els béns de l'Església. Però en lloc d'aprofitar l'avinentesa per fer una profunda reforma agrària, va subhastar els béns incautats per tal que restessin en mans de la gran burgesia.

Durant tres dècades, moderats i progressistes es van anar rellevant en el poder gràcies a cops d'estat

successius, encapçalats per militars amb ganes de protagonisme (una nefasta tradició que més tard vam pagar molt cara). No hi havia solucions duradores, la crisi econòmica era cada cop més palesa i les masses populars es deixaven seduir pels extremistes (republicans i carlins). Barcelona es va convertir en un feu del federalisme, i la seva gent es va revoltar sovint, fins que el general Espartero, amb gran tacte, va bombardejar la ciutat des de Montjuïc (1842).

El 1868 un altre general, el reusenc Joan Prim, va obligar Isabel II a abdicar i va proclamar un règim democràtic. La seva idea era instaurar una nova monarquia constitucional, i per això va buscar rei per totes les corts europees, com qui posa un anunci al diari. El candidat elegit va ser Amadeu de Savoia. Però tot just posar el peu a Madrid, Amadeu I va haver de presidir els funerals del general Prim, mort en un atemptat; els carlins es van sublevar de nou i el poble va girar l'esquena al nou monarca perquè era foraster. El 1873 el pobre Amadeu I va entonar el «Ja us ho fareu» i va deixar el tron.

I ara què fem? Només quedava per provar la República. Era un invent nou i només tenia predicament a Catalunya (els dos primers presidents seran dos catalans, Figueras i Pi i Margall). Total, que el nou règim no va tenir mai força ni encert per imposar l'ordre. Mentre els federals catalans, amb prudència, feien cas del govern i no es precipitaven a proclamar l'Estat Català (com pretenien), a llevant va esclatar la

plaga del cantonalisme, que era com un federalisme portat a l'extrem, amb poblets i pedanies proclamant-se independents, com a les «autonosuyas» de l'Ozores. Per combatre aquest moviment, la República es va tornar unitària i va ensenyar els punys, apartant-se de les seves pròpies bases. Tot just un any després, el general Pavía va entrar a les Corts i va acabar amb l'experiment. Un altre militar, el general Martínez Campos, va proclamar la Restauració borbònica en la persona d'Alfons XII, fill d'Isabel II.

Ha quedat clar? Si més no, cal retenir una conclusió: aquest reguitzell de conflictes i batusses resumeix el fracàs de tot un segle, tot just el mateix segle en què la resta d'Europa va fer el gran pas cap a la democràcia i el capitalisme industrial. Catalunya va ser ben conscient d'aquest fracàs, i per això, després de molts intents infructuosos per reformar l'Estat, va acabar per repudiar-lo. Però no ho va fer en bloc: la burgesia i les classes mitges abraçaran el nou catalanisme, modern i europeista. Les masses obreres s'afegiran en bloc a la via revolucionària.

SUOR..

Tanta guerra i tanta revolta posen de manifest que els catalans de l'època tenien la sang calenta. No és estrany, doncs, que tinguessin fills amb frenesí, fins al punt que en només seixanta anys es van multiplicar

per dos. De 1800 a 1860 la població passa de 850.000 a 1.700.000. Aquest baby boom té molt de mèrit perquè va ser fet amb els genitals nostrats, és a dir, sense immigració. També hi va tenir a veure el descens de la mortalitat infantil, gràcies al progrés mèdic. La introducció de la vacuna antivariolosa va fer que, per exemple, a Palamós el percentatge de nadons morts baixés del 21 per cent al 10 per cent en pocs anys.

L'excedent de població va vessar sobre les ciutats industrials, que necessitaven mà d'obra urgent. Nuclis com Reus, Tarragona, Mataró, Sabadell, Badalona, van créixer de forma espectacular. Barcelona va haver d'enderrocar les muralles medievals i planificar el seu futur creixement. Això va ser cosa d'un arquitecte progressista de Centelles, Ildefons Cerdà (1859). Ell és l'autor del famós i elegant Eixample barceloní, que fa molt de goig, i més que en faria si l'especulació urbanística no hagués adulterat el projecte inicial, que preveia illes de només dues façanes amb zones verdes al mig.

Amb tanta població jove i engrescada, és normal que l'economia mantingués la velocitat de creuer. L'agricultura, protagonista del gran boom del segle XVIII, va progressar sobretot a les comarques del litoral, on predominava la mentalitat capitalista i els conreus amb més sortida, com la vinya. A l'interior, en canvi, es mantenia la tradicional explotació cerealista, amb masies habitades per pagesos missaires i un pèl rancis,

que es malfiaven de l'onada capitalista que els queia a sobre. Aquesta serà la base social del carlisme tradicionalista.

El cas és que els èxits agrícoles de tot un segle havien permès acumular grans excedents de capital, que en bona part estaven en mans de burgesos terratinents, que al seu torn els van reinvertir en les noves activitats industrials. El segle XIX va fer de Catalunya una autèntica societat industrial, la més pròspera d'Espanya, tot i que amb massa limitacions per fer-se lloc entre les zones més desenvolupades d'Europa.

La primera d'aquestes limitacions només és atribuïble a la naturalesa: som un país escàs en matèries primeres i fonts d'energia. S'havia d'importar el carbó a tones per fer anar la maquinària industrial, i l'acer per nodrir les fàbriques metal·lúrgiques (de petroli tampoc no en tenim, però en aquella època això encara no comptava).

El segon inconvenient i el tercer van de bracet: d'una banda, no hi havia un mercat espanyol on col·locar els productes; de l'altra, els governs espanyols rarament van mostrar-se sensibles a les necessitats comercials dels fabricants, que bàsicament era una: el proteccionisme enfront de la competència, principalment britànica. Aquesta indiferència governamental, que exasperava l'opinió pública barcelonina, va fer tant o més pel sorgiment del catalanisme que els versos de Verdaguer.

Així doncs, la indústria catalana va ser una indústria lleugera, de béns de consum. El tèxtil era, de

llarg, el sector més expansiu. Ja ho havia estat dècades abans, amb les indianes. Des que els germans Bonaplata van importar la màquina de vapor, la producció es va multiplicar. Les primeres fàbriques les trobem a Barcelona i a la costa (el Maresme i el Garraf), a prop dels ports que rebien les comandes de carbó. Després, els empresaris van decidir abaratir costos i aprofitar l'energia de l'aigua, per la qual cosa van crear colònies industrials a les ribes del Ter i del Llobregat. No oblidem tampoc el sector de la llana, que van impulsar els terrassencs i els sabadellencs, tots per un igual (per això encara es barallen tant), fins al punt que el Vallès produïa el 50 per cent de la llana de tot l'Estat.

En aquest nou món, liberal, urbà i mecanitzat, la burgesia és el centre de tot. Ha arraconat les restes de l'antiga aristocràcia, ha comprat la major part dels antics béns de l'Església, finança els autors renaixentistes i disfruta de l'òpera al seu gran temple, el Liceu. És una burgesia que, de primer, intenta ficar-se en política, alineada amb els progressistes, que volen modelar el vell edifici estatal d'acord amb els seus interessos. Però Espanya és una altra cosa, les forces de l'Antic Règim mantenen el seu pes i el govern està normalment en mans dels moderats, que es limiten a fer canvis superficials. Al cap i a la fi, el desencís i la por a les masses obreres portarà els burgesos a buscar l'acord amb el poder i a influir, en la mesura del possible, a través de *lobbies* proteccionistes com el Foment

del Treball (1869), que encara remena la cua, avui dia, defensant els interessos dels empresaris.

A la trinxera oposada, hi ha els nous grans protagonistes de la societat, els obrers, que a mitjans del segle suposen ja el 40 per cert de la població de Barcelona. El proletariat urbà estava format per camperols emigrats o artesans arruïnats per la incipient mecanització de la feina. A les fàbriques, feien jornades extenuants de dotze a catorze hores, s'havien de gastar mig jornal amb aliments (ep, sense comptar la carn ni el peix) i no tenien ni assegurança, ni subsidi d'atur, ni pensions. Les dones i els nens també treballaven, però això sí: amb menys jornal. Uns i altres formaven famílies nombroses, amuntegades en cases poc higièniques dels barris més degradats, on el còlera feia regulars visites de cortesia.

Els obrers no van trigar a expressar el seu malestar, però en canvi els va costar molt marcar-se uns objectius de classe. Al primer terç del segle, el proletariat era encara adolescent i, com a tal, sortia al carrer sense saber ben bé què li passava. Les bullangues són, així, revoltes espontànies, sense direcció ni objectius, que només serveixen per expressar desesperació. El 1840, però, ja trobem les primeres societats obreres, que inicialment fan de mútua i de cooperativa, però que aviat esdevindran sindicats combatius. Els liberals moderats, amb el suport entusiasta de la burgesia catalana, van prohibir aquesta mena d'associacions «subversives». Però aquestes van seguir existint, i el 1854

van convocar, amb èxit, la primera vaga general de la nostra història.

En aquell moment, la qüestió obrera podia ser considerada només com un problema d'ordre públic. S'hi trobava a faltar un moviment al darrere, una ideologia, una estratègia orientada cap al veritable canvi polític. Només hi havia el republicanisme, que al cap i a la fi era burgès (com va demostrar la curta experiència de 1873), i el socialisme utòpic, que només existia en els llibres dels intel·lectuals. Anys després, per fi, van arribar els grans corrents ideològics del moment: marxisme i anarquisme. El primer defensava la via política, la revolució per a la construcció d'un nou estat comunista. El segon era apolític i defensava l'acció directa per destruir l'estat burgès.

A tot Europa es va imposar el marxisme. Aquí, com que som tan xulos, ens va fer més peça l'anarquisme de Bakunin. El 1870 es va constituir la delegació espanyola de l'Associació Internacional de Treballadors (AIT), embrió de la cèlebre CNT. Tot i els intents del PSOE i de la UGT, l'anarquisme apolític va ser sempre més la força hegemònica del proletariat català. Aquest divorci entre els obrers catalans i la vida política explicarà molts fenòmens, sobretot dolents, durant les dècades posteriors.

La Renaixença, vista amb perspectiva, sembla un fenomen una mica absurd. Un tal Aribau té la pensada de fer un poema en català, i de cop i volta tot un país descobreix que té una llengua bonica i amb possibilitats literàries. Ep! Tot un país, no: les classes populars no van deixar mai de parlar català. El canvi de xip el van fer la burgesia i els intel·lectuals, que des de feia tres segles preferien el castellà, que *hacia más fino*. Per què, de cop i volta, van tornar als orígens?

Les causes, una vegada més, les hem de buscar a l'exterior (originals que som). Des de la derrota de Napoleó, les elits culturals europees van renegar de la Il·lustració, que situava la raó per damunt de totes les coses, i van posar de moda el Romanticisme, que exaltava la passió, la irracionalitat, l'abstracte. I doncs, hi ha res més irracional que el patriotisme? L'abstracció romàntica posava els individus sobre els ciutadans, les nacions sobre els estats, les pàtries sobre les ideologies. Tenia certa lògica: Napoleó havia pretès una Europa de *citoyens*, unida i uniforme segons el patró francès; la seva caiguda va donar via lliure als fets diferencials.

Alemanya i Itàlia van obtenir, per aquelles dates, la unitat i la independència; a l'Europa oriental, dos grans imperis (l'austrohongarès i l'otomà) van començar a trontollar per la pressió de totes les minories: els txecs, els eslovacs, els croats, els serbis, els

hongaresos, els romanesos... En tots aquests pobles, les llengües pròpies portaven segles de prostració; les classes altes parlaven francès o alemany. Amb el Romanticisme, com per art d'encantament, van ressorgir com a llengües literàries i, en una segona fase, van esdevenir el caldo de cultiu de moviments de caràcter nacionalista. Resulta familiar, oi?

Quan aquesta onada passional va arribar a Catalunya, va trobar un panorama propici. La cultura autòctona era ben viva, i l'impuls econòmic havia generat un creixent sentiment diferencial respecte de Castella. Per això, quan Bonaventura Carles Aribau va publicar l'*Oda a la pàtria* (1833), el moviment es va estendre amb una facilitat impressionant. Tanta, que sembla increïble que només cinquanta anys abans Capmany despreciés el català com un idioma «*muerto para la república de las letras*».

L'extensió de la Renaixença va multiplicar la producció literària en català, tot i que, essent obra romàntica, era bàsicament poètica, inflamada, empalagosa... i escrita, a més, en un llenguatge arcaic que tenia més a veure amb Ramon Llull que amb els mateixos catalans de l'època. Però era un punt de partença. I va tenir un component popular innegable. Els versos de Rubió i Ors, *Lo Gayter del Llobregat*, van esdevenir famosos; Josep Anselm Clavé va fer cantar en català milers d'obrers aplegats en societats corals; Frederic Soler, Pitarra, va revifar la tradició teatral en català amb tant d'èxit, que el govern espanyol va dictar un

reial decret que prohibia les representacions fetes «exclusivamente en alguno de los dialectos de España».

El 1859 els intel·lectuals renaixentistes van decidir impulsar la creació literària ressuscitant els Jocs Florals, els mateixos que havia fundat Joan I al segle XIV. Era un certamen bastant cursi en què es premiaven versos ensucrats sobre amor, pàtria i fe. Coses del romanticisme. Però era, també, una gran novetat social. En acabar el discurs de cloenda de la primera edició, Milà i Fontanals va dir al públic: «Heu notat que he fet el discurs en català i ningú no ha rigut?» Perquè, efectivament, uns anys abans la possibilitat de parlar en català en públic feia riure.

Però més enllà de la moda romàntica, que de seguida va embafar a tothom, la Renaixença va ser un moviment d'amplíssima base que va desvetllar a tot el país les ganes de despertar de la letargia provincianista. Des de 1842, van aparèixer publicacions periòdiques en català, l'Ateneu Barcelonès va impulsar l'activitat acadèmica, el Centre Excursionista de Catalunya va estimular les ciències naturals (geografia física, botànica, espeleologia), Duran i Bas encapçalà un viu moviment de renovació jurídica. Fins i tot l'Ictíneo, el primer prototip de nau submarina inventat pel figuerenc Narcís Monturiol, és atribuïble a aquest clima d'efervescència creadora.

Des del punt de vista literari, però, la Renaixença no va oferir obres de nivell fins a la irrupció de mossèn Cinto Vergaguer, en la poesia (*L'Atlàntida*, *Canigó*) i

d'Àngel Guimerà en el teatre (*Mar i cel*, *Terra Baixa*). La novel·la, que no havia produït res de bo des de *Tirant lo Blanc*, va ressuscitar de la mà de Narcís Oller, i darrere d'ell va arribar la jove generació d'autors modernistes, que per edat i per ideologia pertanyen ja a una altra època: la que fa el trànsit del regionalisme folklòric al nacionalisme polític.

La sang, la suor i la tinta havien donat el seu fruit: tot apuntava cap al sorgiment del catalanisme com a nou eix de la vida política.

Després de moltes dècades d'aproximada illa política, la societat espanyola va trobar l'estabilitat amb el règim de la Restauració, que es va establir amb la firma del tractat de Madrid el 1808, la gran crisi que aquest any celebrava el seu centenari. A Catalunya, aquesta crisi va fer que tant les esglésies com les ciutats es tornessin nacionalistes, mentre que la classe obrera, cada cop més explotada, i per tant, més combativa, es va adonar en massa a un anarquisme de bombes i pistoles. Que seguís l'espectacle.

El 1808, el general Melchor de Zavala va arribar a Catalunya i va intentar imposar el règim de la Restauració, però va ser rebutjat pels catalans.

El 1808, el general Melchor de Zavala va arribar a Catalunya i va intentar imposar el règim de la Restauració, però va ser rebutjat pels catalans.

El 1808, el general Melchor de Zavala va arribar a Catalunya i va intentar imposar el règim de la Restauració, però va ser rebutjat pels catalans.

XV

LO CATALANISME 1875-1931

Després de moltes dècades d'apassionada lluita política, la societat espanyola va trobar l'estabilitat sota el règim de la Restauració, que es va aguantar més o menys bé fins a la guerra de Cuba (1898), la gran crisi que aquest any celebra el seu centenari. A Catalunya, aquesta crisi va fer que tant les esquerres com les dretes es tornessin nacionalistes, mentre que la classe obrera, cada cop més explotada, i per tant, més combativa, es va adherir en massa a un anarquisme de bombes i pistoles. Que segueixi l'espectacle!

DEMOCRÀCIA PER TORNOS

És significatiu que quan el general Martínez Campos va proposar la restauració de la monarquia borbònica, en la persona del jove Alfons XII, ningú no va protes-

tar. Tothom estava fart de lluites polítiques que no portaven enlloc.

Davant d'aquesta nyonya nacional, un polític conservador, Antonio Cánovas del Castillo, va fer aprovar una constitució basada en el model anglès, és a dir, amb dos grans partits moderats que es repartien educadament el pastís del poder. Conservadors i liberals, per torns, van ocupar el govern a través d'eleccions pretensament democràtiques, en què es practicaven totes les formes possibles de corrupció: amenaces, coaccions, fraus i fins i tot vots falsos (d'electors ja morts, per exemple).

El sistema va funcionar i va garantir l'estabilitat política durant vint-i-cinc anys. Per això va comptar, inicialment, amb el suport de la burgesia catalana, que sabia per experiència que la inestabilitat no és bona per als negocis. En aquest darrer quart de segle, doncs, ens trobem amb un nou impuls de l'economia catalana, i amb una burgesia èbria de diners i molt aficionada a l'especulació financera, tan ben descrita per Narcís Oller en la seva novel·la *La febre d'or*.

La indústria va continuar endavant, especialment des de 1891, en què el govern espanyol es va decidir, finalment, a adoptar una rígida política proteccionista. L'agricultura, en canvi, va patir un sotrac important: l'epidèmia de la fil·loxera, que durant la dècada dels vuitanta va arrasar totes les vinyes catalanes. Passada la passa, valgui la redundància, només la meitat de la terra afectada es va tornar a cobrir de vinyes; la resta va acollir nous cultius, com l'avellaner al camp de Tarragona.

Però mentrestant, en el terreny polític, una altra epidèmia començava a infectar tot el sistema català de partits: el catalanisme. Després de trenta anys de Renaixença, la revifalla patriòtica havia anat obtenint la complicitat d'àmplies capes de la població. Però era una complicitat sentimental, més que política. Hi havia simpatia cap als Jocs Florals, els versos de mossèn Cinto, la innocent reivindicació del folklore nostrat. Però la proposta d'un règim autonòmic per a Catalunya no despertava tant d'entusiasme. Pels burgesos, era una temptativa gairebé revolucionària. Pels obrers internacionalistes, era una pèrdua de temps. Per la resta de la gent, era una mena d'utopia.

Tot i així, el catalanisme es va anar obrint camí, preparant-se per a temps millors (que estaven ja a la cantonada). Aquesta travessa del desert va ser obra, bàsicament, de Valentí Almirall, antic republicà federal, que va escindir-se després de molts anys intentant que Pi i Margall abraqués el catalanisme. Ell solet, amb la cobertura intel·lectual dels autors de la Renaixença, com Guimerà, va fundar el *Diari Català*, primer en la nostra llengua (1881), va convocar el Primer Congrés Catalanista (1882) i va inspirar el primer programa polític del nacionalisme, el Memorial de Greuges, presentat davant d'Alfons XII el 1885.

El catalanisme es va anar afermant a mesura que el règim de la Restauració anava perdent pistonada. El 1892, un grup de joves del grup d'Almirall el va acusar de ser massa tou i va fundar la Lliga de Catalunya,

que aviat va tenir prou força per convocar un gran congrés nacionalista, d'on van sortir les cèlebres Bases de Manresa. En aquest document ja no es parlava de particularisme ni de proteccionisme, sinó d'autonomia política per a la «nació» catalana, amb Parlament, concert econòmic i oficialitat del català: el mateix programa, més o menys, que han seguit defensant els partits nacionalistes des de Cambó fins a Pujol.

Al carrer, però, el gran debat era social. L'anarquisme, molt esmorteït des de l'inici de la Restauració, va tornar a treure el nas de forma violenta, emparat per una classe obrera més explotada com més pròspera era la situació econòmica. A partir de 1890 comença una escalada terrorista, que té com a punt àlgid l'atemptat contra el Liceu de 1893 (amb catorze morts, a més de la famosa Mariona Rebull de *La saga de los Rius*) i l'assassinat de Cánovas del Castillo el 1897. El govern va respondre amb la repressió indiscriminada: condemnes a mort, empresonaments massius i prohibició de totes les entitats obreres. L'activitat anarquista es va aturar durant uns anys, però no calia ser gaire llest per preveure que tornaria amb més força.

LA CRISI DE CUBA

Al llarg del segle, Espanya havia anat perdent la major part de les seves colònies d'ultramar. El 1895, a Cuba va esclatar una revolta independentista. El govern

espanyol, que durant anys s'havia negat tossudament a concedir un règim autòmic als cubans, va reaccionar tard i malament. Els Estats Units, que ja aleshores tenien interessos a la zona, van declarar la guerra a Espanya i la van guanyar amb una facilitat insultant. Així, amb la desaparició definitiva de l'antic imperi, l'Espanya de la Restauració va caure en una mena de mal rotllo col·lectiu (qui ens ha vist i qui ens veu), que s'expressa clarament en els textos ombrívols i pessimistes dels escriptors de la Generació del 98.

La pèrdua de les colònies també va ser un cop dur per a l'economia catalana, sobretot per als exportadors del tèxtil. En el terreny polític, la sotragada va afectar sobretot els partits tradicionals, que havien donat suport al govern, mentre que va donar un renovat prestigi als catalanistes, els únics que havien proposat l'autonomia de Cuba, i també els únics que abans d'iniciar-se la guerra van pronosticar el desastre. Amples sectors populars i —per fi— una part de la burgesia es van afegir als seus rengles. El 1901, grups catalanistes de diverses tendències van formar un nou partit, la Lliga Regionalista, que va obtenir una sorprenent victòria electoral a Barcelona. Des d'aquell moment, el nacionalisme se situarà en el centre del debat polític català, i els vells partits dinàstics perdran paulatinament el seu protagonisme.

La Lliga Regionalista va ser la força central de la política catalana en les primeres dècades del segle. I això es deu al fet que, encara que els seus dirigents

eren tots de bona família, la seva orientació política, inicialment, no era de dreta pura, sinó de centre ampli, un espai plural on poguessin convergir (amb perdó) sectors diferents units per la causa nacional. I és que el catalanisme, com deia Josep Pla, lliga amb tot. Per demostrar-ho, el 1906 la Lliga va promoure una coalició catalanista que abastava des dels federals fins als carlins: la Solidaritat Catalana, que va obtenir un triomf electoral inapel·lable.

Convertit en fenomen de masses, el catalanisme va pressionar de valent per obtenir un estatut d'autonomia. La resposta del govern va ser més aviat miserable: el 1914 va permetre a les quatre diputacions catalanes unir-se en una Mancomunitat amb atribucions merament administratives. Per sort, al capdavant s'hi va posar un polític de gran visió i, sobretot, amb molt de sentit pràctic: Enric Prat de la Riba (1870-1917), advocat d'origen rural, i autor de *La nacionalitat catalana* (1906), obra clau del pensament teòric catalanista.

Essent president de la Diputació de Barcelona, Prat ja havia demostrat que amb poc poder i menys recursos es podia fer molta feina. Per aquest motiu, Eugeni d'Ors, l'intel·lectual orgànic del moment, el va batejar com «el seny ordenador de Catalunya». Des de la Mancomunitat, Prat va impulsar una obra de govern rica i variada, tant en obres públiques (carreteres, xarxa telefònica), com en l'ensenyament (escoles industrials i d'oficis, biblioteques populars), i sobretot

en matèria cultural: un invent seu, l'Institut d'Estudis Catalans, va esdevenir la màxima autoritat acadèmica del país, i sobretot va donar aixopluc a l'enorme tasca del filòleg Pompeu Fabra per modernitzar la gramàtica catalana.

Malgrat tot, el nacionalisme de la Lliga no va tenir mai temptacions independentistes. Més aviat al contrari: a partir de 1916, a través del manifest *Per Catalunya i l'Espanya Gran*, Francesc Cambó va imposar les tesis favorables a una major intervenció del catalanisme en la política general d'Espanya. El seu punt de vista era que l'aportació catalana podia contribuir a modernitzar l'Estat.

Aquesta pretensió, tal com funcionava la política espanyola, era una ingenuïtat (de fet, encara ho és, i si no que li ho preguntin a Miquel Roca). A Madrid, l'intervencionisme era considerat com un catalanisme de doble cara. Alcalá Zamora li va retreure a Cambó, en el Parlament: «*No se puede ser al mismo tiempo el Bolívar de Cataluña y el Bismarck de España.*» O sigui, que si volia fer política a Espanya, havia d'aparcar el catalanisme. Era una disjuntiva impossible de resoldre.

Aquest gir intervencionista no té res de casual. La Lliga tenia bons motius per buscar la col·laboració amb Madrid. Continuava presentant-se com un partit interclassista, però els seus dirigents eren burgesos, i observaven amb inquietud la revifalla de l'agitació obrera a Barcelona. Entre la CNT i el govern central,

no hi havia dubtes sobre quin era l'enemic a batre i quin el còmplice ocasional.

Després de la terrible repressió de finals del segle XIX, l'obrerisme català va tornar a ensenyar les dents.

El 1909, Espanya estava en guerra amb el Marroc. Era un conflicte impopular, conegut com «la guerra dels banquers» perquè el que estava en joc, bàsicament, eren els interessos econòmics de la burgesia al nord d'Àfrica. El govern va cridar a files els reservistes, és a dir, els pobres diables que ja havien fet la mili (perquè, en aquell temps, només feien la mili els pobres diables). Molts d'ells ja eren casats i amb fills. Quan s'embarcaven al port, en una escena emotiva i lacrimògena, va esclatar la revolta: durant una setmana, es van aixecar barricades, van cremar convents i esglésies, la ciutat es va paraitzar. Hi va haver 113 morts (majoritàriament obrers) i centenars de detinguts (tots ells obrers).

El govern va creure que havia de donar un escarment. Però com que la revolta havia estat espontània, no hi havia responsables directes, i li va tocar el rebre a Francesc Ferrer i Guàrdia, ideòleg de l'anarquisme i fundador de l'Escola Moderna. El procés judicial, ple d'irregularitats, va escandalitzar tot Europa, però Ferrer va ser finalment afusellat. El poeta Joan Maragall va suplicar l'indult, batejant Barcelona com «la ciutat del perdó». Però les coses anaven en una direcció ben diferent.

La indústria catalana continuava progressant. El tèxtil, gràcies a les mesures proteccionistes, copava el mercat espanyol, i la producció en massa d'electricitat, en substitució de les velles fonts d'energia, havia permès el naixement de nous sectors industrials: la siderúrgia i les químiques, principalment. Però, per variar, aquest progrés no suposava cap millora en les condicions de vida dels obrers.

El 1910, els principals centres anarquistes es van fusionar en la Confederació Nacional del Treball (CNT), sindicat hegemònic a Catalunya fins al final de la Guerra Civil. El 1917, seguint l'estela de la Revolució Russa, hi va haver violentes vagues generals que van acabar de convèncer els dirigents de la Lliga de la necessitat de fer un gir cap a la dreta i apuntalar el règim. Cambó, nou líder del patit des de la mort de Prat de la Riba, va ser ministre, un bon ministre, per cert, en dos governs d'Antonio Maura. Alfons XIII li va arribar a proposar de ser cap del govern, a condició que abandonés el catalanisme, però el polític empordanès no ho va acceptar.

LA DICTADURA

En aquells anys, la violència als carrers de Barcelona va arribar a l'extrem. Després de dècades de terrorisme, els empresaris van decidir respondre als anarquistes amb les mateixes armes, i van emparar un fantas-

magòric Sindicat Lliure, que en realitat era una banda organitzada de pistolers a sou. Les seves bales van acabar amb la vida del dirigent més destacat de la CNT, Salvador Seguí i del dirigent republicà Francesc Layret. La violència obrera també es va endur per davant molts empresaris, i el 1921 va donar el cop de gràcia a la Restauració executant el president del govern, Eduardo Dato. Aquell mateix any, una espectacular derrota militar al Marroc (batalla d'Annual) va acabar d'enterrar el règim.

El 1923, el general Primo de Rivera va donar un cop d'estat per tal de posar ordre. Tot i l'oposició de les esquerres, el rei va acceptar el suggeriment, i els partits moderats, inclosa la Lliga, van emmudir. I mira que el general no era precisament un catalanista: el 1925 va dissoldre la Mancomunitat, i poc després, en un atac de fúria, va prohibir l'ús públic del català, la senyera... i les sardanes! Mentrestant, Cambó s'havia «retirat» de la política i es dedicava a la finances i els viatges. Només va tornar quan Primo de Rivera va dimitir. Però en aquell moment, tothom a Catalunya li havia vist el llautó: els seus bons temps havien passat.

El 1929, Primo de Rivera va dimitir, i el rei Alfons XIII va intentar, després d'un període de transició (*dictablanda*), retornar el país a la normalitat democràtica (terme absurd, perquè a Espanya la democràcia no tenia res de normal). El 1931, el monarca va convocar eleccions municipals i generals, tot i que el país sencer semblava mirar cap a la República.

Les renúncies de la Lliga van capgirar la situació política catalana. El vell partit de Prat de la Riba va esdevenir el portaveu de la dreta rànica, còmplice de la dictadura, i va deixar via lliure a noves formes de nacionalisme, més esquerrà (Acció Catalana, Partit Republicà Català) i més abrandat (Estat Català). *Lo catalanisme* deixava de ser una doctrina burgesa i passava a ser patrimoni dels republicans d'esquerra. Amb ells va arribar, tres segles després, l'autogovern.

En només vuit anys, a Catalunya van passar més coses que en els trenta anteriors i que en els quaranta següents, si més no a nivell polític. Totes les tendències, els anhels i els odis s'hi van abocar de forma torrencial per agafar sentit en un nou règim que havia despertat moltes il·lusions: la Segona República. Era la gran oportunitat per reparar tots els greuges i les injustícies, però tot es va fer massa de pressa per a una massa a poc a poc, per als altres, i la República es va estancar davant dels poders fàctics de sempre, representats pel feixisme, que guanyava posicions a tot Europa. Amb ella van caure també, de forma sagrant, moltes il·lusions de catalanisme i de recuperació cultural.

En el gairebé cent anys de la Restauració, i trenta després que el catalanisme polític guanyava eleccions, però no va ser fins al 1931 que Catalunya va ocupar un

XVI

REPÚBLICA I GUERRA

1931-1939

En només vuit anys, a Catalunya van passar més coses que en els trenta anteriors (i que en els quaranta següents, si més no a nivell polític). Totes les tensions, els anhels i els odis s'hi van abocar de forma torrencial per agafar sentit en un nou règim que havia despertat moltes il·lusions: la Segona República. Era la gran oportunitat per reparar tots els greuges i les injustícies; però tot es va fer massa de pressa per a uns, massa a poc a poc per als altres, i la República es va enfonsar davant dels poders fàctics de sempre, esperonats pel feixisme, que guanyava posicions a tot Europa. Amb ella van caure també, de forma sagnant, moltes dècades de catalanisme i de renaixença cultural.

Feia gairebé cent anys de la Renaixença, i trenta des que el catalanisme polític guanyava eleccions. Però no va ser fins al 1931 que Catalunya va recuperar un

bocí de la sobirania perduda el 1714. Per què? Doncs perquè, finalment, el catalanisme va deixar de ser un caprici burgès i va ser vist pel conjunt de la població com una necessitat: aquesta va ser l'obra de les esquerres. I perquè, al conjunt d'Espanya, els mateixos republicans sabien que sense el suport català el nou règim fracassaria, com tots els anteriors. O sigui, que més per necessitat que per ganes, el govern de Madrid va acceptar que Catalunya fos una miiiica autònoma. Era una gran novetat, i ja es veia a venir que no duraria gaire.

REPÚBLICA CATALANA

Francesc Macià era un senyor gran que després de passar per l'exèrcit espanyol es va fer independentista català. No és una trajectòria gaire coherent, però és que Macià, tot i l'edat, era un arrauxat i un romàntic que funcionava una mica per instint. Home d'esquerres, estava fart de veure com la Lliga, el partit dels senyorets, monopolitzava la causa del nacionalisme. I creia també que mentre no caigués la monarquia espanyola, Catalunya només se'n sortiria si anava per lliure. El 1922 va fundar un partit de tall separatista, i perquè no hi hagués confusions el va anomenar Estat Català. Durant la dictadura de Primo de Rivera va viatjar per tot el món demanant diners per a la causa de la llibertat de Catalunya. Però com que la resposta

que li donaven, normalment, era «Cata... què?», se'n va afartar.

El 1926 li va tornar a sortir la vena militar i, amb un grup d'arreglegats del seu partit, va organitzar una mena d'aixecament armat bastant maldestre: es tractava de concentrar-se a Prats de Molló, més enllà de la frontera francesa, ocupar Olot i proclamar-hi la República Catalana. Així de senzill, i així de forassenyat. Però un dels conspiradors es va canviar de bàndol i, abans de carregar les escopetes, els conjurats van ser detinguts per la Gendarmerie.

Era un fracàs total, però destil·lava tanta bona fe, tanta ingenuïtat, que l'opinió pública internacional va agafar simpatia cap al vell coronel separatista. La justícia francesa només el va condemnar a dos mesos de presó, i quan en va sortir, Macià ja s'havia convertit en un líder carismàtic, conegut afectuosament com l'Avi a tot Catalunya.

Com ja hem dit, el 1929 va caure la dictadura de Primo de Rivera i el rei Alfons XIII va intentar salvar els mobles convocant eleccions municipals. Els republicans espanyols ja sabien el pes que tenia Macià i li van prometre, a canvi del seu suport, un estatut d'autonomia per a Catalunya. Macià va tornar a casa aclamat per la població i, a correuita, va formar un nou partit polític, Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), que era un potipoti de catalanistes i dirigents d'esquerra que, com Lluís Companys, encara tenien certes prevencions envers el nacionalisme «burgès».

Les eleccions van ser el 12 d'abril de 1931. ERC només tenia un mes de vida, però va arrasar. La Lliga Regionalista de Cambó va rebre la patacada més sonora de la seva història. A la resta d'Espanya, els republicans es van imposar a les grans ciutats, que era el que comptava, perquè al camp la gent encara votava el que deia el cacic.

Al matí del dia 14, quan es van conèixer els resultats definitius, la gent es va llançar al carrer com si fos festa major. Els líders d'ERC van decidir tirar pel dret i, sense esperar-se a veure què passava a Madrid, van anar cap a la plaça de Sant Jaume. Lluís Companys va entrar a l'Ajuntament, va sortir al balcó i va proclamar la república, així, a seques, per no buscar-se embolics. Després Macià va anar al Palau de la Generalitat i va precisar que el que estaven proclamant era la República Catalana, integrada, això sí, en la «Federació de Repúbliques Ibèriques», un invent de la seva imaginació. Però es tractava d'això: de fer dreuera amb fets consumats, mentre a Madrid la gent es preguntava «¿Ya sabes lo de Barcelona?», fregant-se els ulls.

Aquell mateix dia, però, es va proclamar la república a tot Espanya i el rei va fer les maletes. Al diari *ABC* —que ja en aquella època representava el que representava— el monarca va divulgar un comunicat en què admetia sagaçment que «ya no tengo el amor de mi pueblo». I després va agafar un vaixell en direcció a Marsella.

Així doncs, tres-cents anys després de Pau Claris, Catalunya era finalment una república. El nou govern de Madrid, que presidia Niceto Alcalá Zamora, tenia els pèls de punta: això no és el què havien pactat amb Macià. El dia 17, tres ministres republicans van venir a Barcelona per intentar que l'Avi baixés del burro. Un d'ells, el català Lluís Nicolau d'Olwer, va tenir la genial idea de rescatar de les cendres el nom de Generalitat, que no feia tan mal efecte, i que podia obrir les portes al futur règim autonòmic de Catalunya. Macià, a contracor, ho va acceptar i se'n va autoproclamar president.

En part, Macià va fer aquesta concessió —«el sacrifici més gran de la meua vida», es veu que va exclamar— per possibilisme i per no fer enfadar els militars, com sempre. Però per altra banda, el vell dirigent no les tenia totes: les masses obreres de l'àrea de Barcelona continuaven dominades per la CNT, que no creia en el catalanisme sinó en la fraternitat obrera universal, i que donava classes gratuïtes d'esperanto, no de català, als seus afiliats. El sindicat havia donat suport a Macià per fer fora la monarquia, però no estava interessat en una aventura nacionalista. I si la CNT, amb els seus 600.000 afiliats (més que el Barça de Núñez, fins i tot més que el Club Super 3) no hi posava el coll, cap aventura podia tenir èxit a Catalunya, com quedaria demostrat l'octubre de 1934.

Total, que pocs mesos després a Madrid van aprovar una constitució republicana, laica i progre, però

no federal, com volien els catalans. A Barcelona, mentrestant, es va elaborar un projecte d'estatut que definia Catalunya com un estat autònom, amb el català com a únic idioma oficial i amplis poders exclusius per a la Generalitat (per demanar, que no quedi). Es va votar en referèndum i va obtenir el 99 per cent dels vots favorables. Però el text va arribar a Madrid i les noves Corts republicanes, després d'un debat agre i etern, van retallar el text de tal manera que no s'assemblava a l'original ni en el preàmbul. Però encara tenia alguns punts bons, que vistos des del present fan certa enveja: la Generalitat tenia l'ordre públic, o sigui, que manava sobre la Guàrdia Civil. I les diputacions provincials van desaparèixer com per art d'encantament. A més, el català tornava a ser cooficial per primer cop des de 1714. Era suficient per començar a treballar, i això és el que devia pensar Macià, que va acceptar el text per a desesperació dels seus vells companys d'Estat Català. El 1932 es va estrenar el Parlament autònom i ERC va obtenir-hi, de nou, una còmoda majoria. Macià va continuar sent president fins a la seva mort, el Nadal de 1933.

NO ANEM BÉ

Però la situació política i econòmica, a Catalunya i al conjunt d'Espanya, era molt moguda. Les tensions socials, sobretot al camp, es van veure aguditzades en

un context de crisi internacional (el famós crac del 29, on Groucho Marx va perdre tots els seus estalvis). El govern de Manuel Azaña, format per republicans moderats amb suport socialista, va emprendre tímides mesures contra l'Església i reformes de l'exèrcit, i en favor d'una certa reforma agrària que, sense contentar els sindicats, va enfurismar els sectors més conservadors i missaires. Total, que el 1933 Azaña va haver de dimetir, i en les noves eleccions —les primeres en què van poder votar les dones, sigui dit amb tot el respecte— van guanyar els partits de centredreta, amb líders com Gil Robles, que es feia dir *jefe* i que només li faltava un bigotet per assemblar-se del tot a cert Adolf Hitler que acabava d'arribar al poder a Alemanya.

La democràcia anava de baixa a tot Europa, i la gent només se sentia seduïda per models totalitaris: el comunisme soviètic, el feixisme italià i el nazisme alemany. A Espanya, tothom estava convençut que, al cap i a la fi, les coses només es podrien resoldre a bufetades, i van començar a progressar dos partits oposats en tot, excepte en el seu poc respecte a la democràcia republicana: el Partit Comunista i Falange Española (de tall feixista). Eren el primer símptoma de la imparable bipolarització de la vida política.

A Catalunya, com sempre, el debat entre esquerres i dretes es barrejava amb l'etern conflicte nacionalista. El govern autonòmic d'ERC havia de negociar amb el govern dretà de la República, i els conflictes eren continus. El 1934, el Parlament català va votar una mo-

deradíssima reforma agrària, la Llei de contractes de conreu. Però els propietaris rurals catalans, ajudats pels dirigents de la Lliga —a qui el catalanisme se li acabava just a l'alçada de la butxaca— van protestar davant del govern central, que va anul·lar la llei perquè la considerava inconstitucional.

Al mes d'octubre, la CEDA (el partit de Gil Robles) va entrar al Govern, i els partits d'esquerra van denunciar que la República estava en perill. Hi va haver vaga general, però el merder de veritat va ser a Astúries, on els miners van prendre el poder. Malauradament per a ells, l'exèrcit hi va enviar un tal Francisco Franco per reprimir-los. A Barcelona, el nou president, Lluís Companys, va arribar a la conclusió que l'única autoritat veritablement republicana era la seva, i el dia 6 d'octubre va proclamar l'Estat Català i la República Federal Espanyola, tot alhora, confiant que els sindicats i les esquerres de tot el país li farien costat. Però la CNT, un cop més, va detectar cert tuf nacionalista i se'n va desentendre. L'endemà, l'exèrcit va tirar quatre trets i es va acabar tot. Companys i el seu govern van ser empresonats, l'Estatut va quedar en suspens i a Madrid hi va haver una *manifestación espontánea* de suport al govern. Aquell dia, diuen alguns, Companys es va tornar nacionalista de veritat.

Després dels fets d'Octubre, a Espanya ningú no es refiava ni de la família. Uns i altres semblaven preparar-se per quan petés tot. El 1936 va caure el govern

centrista de Lerroux, que s'havia vist implicat en l'afer de l'Estraperlo, un escàndol de corrupció (no us sona?). Es van convocar eleccions, i les esquerres, unides en el Front Popular, van obtenir la victòria a tot Espanya. Això va servir perquè Companys sortís de la presó i tornés a Barcelona com a president. Immediatament, les dretes es van posar a conspirar amb l'exèrcit per tal de «restablir l'ordre». Només feia cinc anys que s'havia proclamat la República.

Amb tant d'ensurt, la Generalitat havia tingut poc temps per consolidar-se. El traspàs de competències era lent i, perquè ens en fem una idea, el pressupost del govern català no va arribar mai a ser superior al de l'Ajuntament de Barcelona. Tanmateix, es va fer cert esforç de gestió, sobretot en matèria de cultura, ensenyament, benestar social i ordenació del territori.

Després de les eleccions de febrer, la situació política a Espanya era infernal i tenyida de violència d'un i altre signe. A Catalunya hi havia una mica més de tranquil·litat, fins al punt que alguns historiadors han parlat de «l'oasi català». Però hi va haver sang: els germans Badia, dirigents d'Estat Català, van ser morts per un escamot falangista. Els conflictes laborals eren el pa de cada dia. I la certesa de la conspiració militar i les intencions revolucionàries dels sindicats provocaven una atmosfera de gran tensió.

A Madrid, la cosa estava pitjor, perquè fins i tot els diaris feien travesses sobre el dia en què es produiria el tan esperat cop militar. El govern sabia que els

militars més reaccionaris, com Franco, Goded i Mola, conspiraven. Per això, ingènuament, els va destinar tots a la quinta punyeta: Franco a les Canàries, Goded a les Balears i Mola a Navarra. Com quan el professor canvia un nen de pupitre perquè no li agraden les amistats que fa. Però aquests «nens» seguien en contacte, coordinats pel general Sanjurjo, un que ja havia intentat fer caure la República el 1932, i que des d'aleshores estava exiliat a Portugal.

Els dirigents de la dreta política estaven al corrent de tot. Un d'ells, José Calvo Sotelo, que s'havia declarat feixista en un incendiari discurs a les Corts, va ser assassinat el 13 de juliol per uns guàrdies d'assalt —la policia republicana— que volien venjar la mort d'un company seu a mans de falangistes. Aquest fet va ser el detonant del conflicte.

EL COP D'ESTAT

El 17 de juliol, es van sublevar les tropes del nord d'Àfrica. L'endemà, Franco va revoltar-se a Canàries i va volar després cap al Marroc, per prendre el comandament de les tropes africanes, les més preparades de l'exèrcit espanyol. Aquell mateix dia (18 de juliol, que és quan es cobrava la paga extra d'estiu fins fa quatre dies) va començar el famós *alzamiento*, que va tenir sort diversa: a les zones rurals (Galícia, les dues Castelles, Aragó i part d'Andalusia) es va imposar. En

els grans nuclis urbans, com ara Madrid, Barcelona, València i Bilbao, va fracassar per la resistència decidida de les forces de l'ordre públic, lleials a la República, i els obrers armats.

A diferència dels *pronunciamientos* tan habituals al segle XIX, el cop del 18 de juliol va fracassar com a tal perquè els rebels no van poder agafar el poder immediatament, tal com pretenien. La incertesa del resultat va donar lloc a la terrible Guerra Civil. Terrible, des de tots els punts de vista, encara que Franco va declarar després que aquells tres anys li van ser molt útils per «netejar de rojos Espanya».

Els sublevats tenien el suport de bona part de l'exèrcit, la Falange, els supervivents del carlisme, el gran capital i els règims feixistes d'Itàlia i Alemanya. Els bisbes també s'hi van afegir amb entusiasme, excepte els bascos, que eren nacionalistes, i també el prelat de Tarragona, Vidal i Barraquer. Però malgrat tot, el govern de la república no havia caigut, i Espanya havia quedat partida en dues zones antagòniques.

El territori català va romandre fidel a la República. A Barcelona, el 19 de juliol hi va haver una autèntica batalla campal, fins que el general Goded, arribat des de Mallorca, es va rendir. Però la situació ja no tornaria a la normalitat. Els obrers s'havien armat i no tenien cap intenció de desarmar-se. La CNT-FAI es va fer la mestressa del carrer i va trigar molt de temps a sotmetre's a l'autoritat del govern català. En tots

aquests mesos, es va desencadenar una sagnant i desorbitada repressió que va afectar sobretot els capellans, la gent de dretes i els empresaris en general.

Tal com ho pinten en algunes pel·lícules sembla molt maco: la classe obrera agafant el poder i proclamant la gran revolució moral anarquista, sense Déu, ni amos, ni generals. Però el cert és que no tothom està preparat per exercir l'autoritat amb un màuser a la mà, així per les bones. I per cada anarquista de bona fe n'hi havia una colla de violents, ressentits, o simples criminals fugats de la Model junt amb els presos polítics. I entre tots van dissoldre l'Administració republicana, van paraitzar l'economia i van sembrar el pànic al carrer.

Un exemple: pocs dies després del 19 de juliol, el president Companys va veure com uns milicians saquejaven la casa d'un burgès a la mateixa plaça de Sant Jaume. Baixant del cotxe oficial, es va dirigir als saquejadors cridant «Ordre! ordre!». Aleshores un milicià, tot pinxo, el va apuntar amb la seva arma. «Ordre...dins el desordre!», va ser tot el què Companys va tenir esma de dir davant d'aquest olímpic menyspreu a la seva autoritat democràtica.

Aquest trist fenomen és el que va fer que la guerra també fos *civil* a Catalunya. En el bàndol republicà hi havia la Generalitat, la democràcia, la reconstrucció nacional. Però molts catalans es van veure empesos al bàndol contrari simplement perquè eren catòlics o de dretes. Al bisbe Vidal i Barraquer, el seu rebuig al cop

d'estat no li va estalviar l'exili. Francesc Cambó, després de tota una vida de catalanisme, va ajudar a finançar el règim de Franco, perquè era, segons ell, l'única resposta possible a la revolució. Fins i tot alguns republicans moderats, com el poeta Ventura Gassol, conseller de Cultura de la Generalitat, van haver de fugir pel sol fet d'oposar-se a la repressió indiscriminada. Però potser el cas més dramàtic és el de Manuel Carrasco i Formiguera, dirigent d'Unió Democràtica, que va haver de fugir de Barcelona per catòlic, i després va ser afusellat a Burgos per catalanista. La guerra no admetia termes mitjos.

La CNT-FAI es va aprofitar del buit de poder per desencadenar un procés revolucionari agut, amb l'objectiu de resoldre per via directa tots els problemes socials que no s'havien sabut afrontar en les dècades anteriors. A la resta de l'Espanya republicana, el procés va ser similar. Tot plegat va afeblir decisivament les opcions de victòria de la República i la Generalitat.

Les autoritats legítimes, però, va intentar pal·liar el desastre. La Generalitat va facilitar la fugida de milers de perseguits i, quan en va tenir oportunitat, va dissoldre les milícies obreres. El govern de la República també va fer passes per fondre tots els grups armats en un únic Exèrcit Popular.

En aquesta iniciativa van tenir-hi molt de pes els assessors militars russos, ja que la Unió Soviètica va ser l'única potència estrangera que va voler ajudar la

República. En aquella època semblava que l'URSS era Disneylandia, i Stalin, un bon noi. I com que eren els únics que donaven un cop de mà —França i Anglaterra, les democràcies més sòlides, no van moure ni un dit per no fer enfadar Hitler—, doncs van tenir de seguida molt bona premsa. Des d'aquell moment, el comunisme va gaudir a Espanya d'una influència que abans no tenia.

A Catalunya va passar el mateix. La iniciativa política ja no estava en mans de la vella ERC: poc després del 18 de juliol, els grups socialistes i comunistes de Catalunya es van fusionar en un nou partit, el PSUC, que va adquirir de seguida gran notorietat. La seva doctrina era: primer la victòria, després la revolució.

La CNT-FAI no va acceptar per les bones la nova situació, i pel maig de 1937 els carrers de Barcelona van ser l'escenari d'una guerra civil «interna». D'una banda, la Generalitat i el PSUC; de l'altra, la CNT-FAI. Després d'aquell episodi sagnant, el govern va recuperar el control de l'ordre públic, i el PSUC va passar a tenir un paper de gran importància a la Generalitat, encara que els llocs clau seguien en mans de Lluís Companys i el seu audaç conseller de Finances, un home de qui tornarem a sentir a parlar: Josep Tarradellas.

La guerra va començar a anar malament de seguida. El front d'Aragó no es va moure durant dos anys, però el 1938 les tropes de Franco van arribar fins al Segre i l'Ebre. Tot just ocupar Lleida, els ocupants

van derogar l'Estatut d'Autonomia, «en mala hora concedido por la república», i van prohibir l'ús públic del català. Després de l'acarnissada batalla de l'Ebre, que va destruir les restes de l'exèrcit republicà, els nacionals van invadir Catalunya, i van ocupar Barcelona el 26 de gener de 1939. El govern català havia fugit alguns dies abans, i darrere d'ell, una llarga corrua de polítics i intel·lectuals. La població estava exhausta, afamada i delmada pels bombardeigs i l'exili massiu. Amb prou feines hi va haver resistència.

Acabada la guerra, la vella Espanya dels carlins i dels absolutistes va tornar al poder, en la persona d'un militar de la línia dura: Francisco Franco. Una de les condicions del seu règim va ser la persecució de qualsevol cosa que fes un lleuger al·lus a catalanitat. A partir dels anys seixanta, tot i el progrés econòmic, l'oposició al règim va guanyar terreny, especialment a Catalunya. En morir Franco, es va iniciar un procés de transició democràtica que ens va atorgar l'autonomia, les llibertats i fins i tot uns Jocs Olímpics.

L'ESTAT FRANQUISTA

La derrota militar de la República, el 1939, va significar el fracàs de tot un segle de progrésisme, liberalisme, obrerisme i catalanisme. En el bàndol guanyador, en canvi, hi trobem la Gran Coalició Armada, les for-

XVII

DEL TEMPS DE L'AVI ENÇÀ 1939-1998

Acabada la guerra, la vella Espanya dels carlins i dels absolutistes va tornar al poder, en la persona d'un militar de la línia dura: Francisco Franco. Una de les constants del seu règim va ser la persecució de qual-sevol cosa que fes un lleuger tuf a catalanitat. A partir dels anys seixanta, tot i el progrés econòmic, l'oposició al règim va guanyar terreny, especialment a Catalunya. En morir Franco, es va iniciar un procés de transició democràtica que ens va atorgar l'autonomia, les llibertats i fins i tot uns Jocs Olímpics.

L'ESTAT FRANQUISTA

La derrota militar de la República, el 1939, va significar el fracàs de tot un segle de progressisme, liberalisme, obrerisme i catalanisme. En el bàndol guanyador, en canvi, hi trobem la Gran Coalició Armada, les for-

ces de l'Espanya negra de sempre: militars, bisbes, terratinents, empresaris, nostàlgics del carlisme i joves feixistes. Eren la gent d'ordre, els mateixos que durant el llarg segle XIX van endarrerir tant com van poder la caiguda de l'Antic Règim.

Entre ells hi havia també molts catalans: alguns, de bon grat; d'altres, empesos pel seu odi a la revolució. No eren, de qualsevol manera, la *crème de la crème* del país: la vella classe política va desaparèixer entre la repressió i l'exili; els intel·lectuals, excepte Josep Pla i quatre més, també van haver de fer les maletes.

Al capdavant de l'Estat hi trobem Francisco Franco, un general que compensava amb la seva ambició una flagrant falta de carisma. A més, com a bon gallec, era especialista a nedar entre dues aigües. Aquest talent li va ser molt útil per sobreviure a les disputes internes de la coalició vencedora. Al capdavant, el nou règim no seria ni monàrquic, com volia la dreta clàssica; ni feixista, com volia la Falange; ni molt menys tradicionalista, com anhelaven els carlins: seria, simplement, franquista, és a dir, oportunista. Per mantenir-se en el poder, el dictador es va limitar a tenir contents els seus companys d'armes, complaure l'Església i assegurar la pau als carrers amb una repressió constant. Pel que fa a la resta, es va adaptar al context internacional: va ser feixista fins a la caiguda de Hitler, i capitalista durant la guerra freda. Però no va trair mai el seu esperit autoritari, i fins al final, quan ja era un vell xaruc, va estar signant sentències de

Des del primer moment, però, va existir una rotunda mort. No tenia ni idea d'economia, ni de relacions internacionals, però en canvi era un especialista a retenir el poder. «Faci com jo —li va dir en certa ocasió a un dels seus ministres—. Jo no em fico mai en política.»

Durant els primers anys, el franquisme va ser un règim feixista, que s'emmirallava en els èxits de Hitler i Mussolini. De fet, el 1940 Espanya va estar a punt d'entrar en la guerra mundial al costat d'Itàlia i Alemanya, però Franco i Hitler, reunits en un vagó de tren a Hendaia, no es van posar d'acord, no se sap ben bé per què.

El grup dominant en el govern era la Falange Española, un partit ultranacionalista i ultracatólic, que va fer oficials alguns dels seus símbols: l'himne *Cara al sol*, que molts dels nostres avis encara coneixen de memòria, i la salutació *brazo en alto*, obligatòria abans de qualsevol acte públic, ja fos un ple de l'ajuntament o un partit de futbol. La doctrina feixista, en matèria econòmica, era anticapitalista i defensava l'autarquia, és a dir, el *yo me lo guiso, yo me lo como*. Això va suposar un fre als intercanvis comercials i va ajornar la recuperació econòmica.

Pel que fa a Catalunya, la guerra va significar un autèntic daltabaix nacional. No és que aquí no hi hagués franquistes, com hem dit, però tota una generació de dirigents polítics i intel·lectuals (inclosos els de la Lliga) va desaparèixer del mapa. La repressió va ser ferotge, i va condemnar milers de ciutadans a la mort, la

presó, l'exili o la inhabilitació professional. El president de la Generalitat, Lluís Companys, va ser entregat pels nazis que ocupaven França, i va ser afusellat a Montjuïc el 1940. Molts altres catalans van tenir el mateix final pel sol fet de militar en partits d'esquerres o per haver col·laborat en publicacions nacionalistes.

El règim franquista tenia com a base l'exaltació dels *valores patrios*, i es va marcar com a objectiu l'aniquilació del catalanisme. Per desgràcia, aquesta dèria no era cap novetat en la nostra història. Però sí que ho era la persistència i la fúria amb què es va aplicar. Es van prohibir tots els signes externs de catalanitat: la senyera, *Els segadors*, i fins i tot el mateix nom del país, que va ser bandejat dels rètols de carrers i places (la plaça de Catalunya es va dir, durant un temps, Plaza del Ejército Español).

A la llengua, com sempre, li va tocar molt el rebre. El cap de les forces ocupants el 1939 va afirmar, en un cèlebre discurs: «*Tened por seguro, catalanes, que vuestro lenguaje, en el uso privado y familiar, no será perseguido.*» Quin detall! Fixeu-vos que per referir-se al català diu «*vuestro lenguaje*», com si fos una estranya parla d'aborígens. El cas és que fora de l'«*uso privado y familiar*» el català va desaparèixer. No es podia fer servir ni en discursos, ni en documents, ni en llibres, ni en el teatre. Els topònims es van castellanitzar (fins a extrems ridícils: San Baudilio de Llobregat, Seo de Urgel), i els noms de pila dels ciutadans es van haver d'inscriure en castellà.

Des del primer moment, però, va existir una resistència organitzada al franquisme. Eren petits grups d'activistes, ignorats per una població anestesiada pels efectes de la guerra. El mateix 1939 es va constituir el Front Nacional de Catalunya (FNC) i el PSUC es va refer a desgrat de les seves lluites internes. Mentrestant, els refugiats, que es van dispersar després de l'ocupació nazi de França, van constituir la Generalitat a l'exili, presidida per Josep Irla, que va dimitir per raons de salut el 1954. Aleshores, un grup d'antics diputats del Parlament català va nomenar president Josep Tarradellas.

El 1945, la guerra mundial va acabar amb la derrota total dels règims feixistes. Es va configurar un nou sistema mundial amb dos blocs antagònics: el capitalista, encapçalat pels Estats Units, i el comunista, dirigit per la Unió Soviètica. Franco va intentar afluixar el cinturó per tal de quedar bé amb els vencedors, però no va poder evitar que la naixent Organització de les Nacions Unides (ONU) condemnés el seu règim i proposés la retirada de tots els ambaixadors a Madrid. L'oposició democràtica i la Generalitat a l'exili van concebre esperances de canvi.

El franquisme va reaccionar amb orgull, convocant manifestacions d'adhesió al Caudillo (on es va poder llegir la cèlebre pancarta que deia: «*si ellos tienen ONU, nosotros tenemos DOS*»). Però el dictador sabia que havia de fer gestos liberalitzadors, i va promoure una pseudoconstitució, el *Fuero de los españoles*, que

era pura façana, i a més quedava en suspens a la mínima agitació. En aquest context de tímida obertura, el règim va permetre que es reprenguessin les edicions en català, però, això sí, només d'autors de l'any de la picor, i amb obres escrites en català arcaic, anterior a les normes de Pompeu Fabra.

ANYS D'OBERTURA

Però el que va salvar el franquisme va ser l'obertura econòmica i la seva immediata integració al món capitalista. En els seus discursos, Franco va deixar de criticar la democràcia liberal i es va presentar, amb la seva natural modèstia, com a «centinela de Occidente», eterna barrera contra el comunisme. Tot, per regalar les orelles a la diplomàcia nord-americana.

Eren els anys de la guerra freda, i mitja Europa estava en poder dels comunistes, que a més tenien un gran pes a França i a Itàlia. Per als EUA, la millor manera d'evitar l'expansió «roja» a Espanya era donar suport a Franco. El 1953, Espanya i els Estats Units van signar un tractat de cooperació en virtut del qual els americans donarien ajuda econòmica, a canvi d'unes quantes bases militars en territori espanyol. Que un militar «patriota» com Franco acceptés això, mentre els vells falangistes s'estiraven els cabells, demostra clarament el seu possibilisme.

A partir d'aquell moment, i fins als anys setanta, Espanya va viure un autèntic boom econòmic, gràcies a la (forçada) pau social, l'emigració massiva de treballadors espanyols a Europa i la política ultraliberal d'una nova fornada de ministres vinculats directament a l'Opus Dei. A Catalunya, aquest boom va tenir com a punts centrals la instal·lació de la fàbrica d'automòbils SEAT i l'auge del turisme, que es va convertir en un dels sectors econòmics més importants del país, sobretot a la costa.

Durant aquests anys, Catalunya va canviar de cara. I, en termes generals, no va ser un canvi agradable, encara que es fes en nom del progrés. El creixement es va fer a costa de l'urbanisme i de l'equilibri ecològic. Les ciutats de la perifèria de Barcelona (l'Hospitalet, Badalona, Santa Coloma de Gramenet) van créixer per sobre de les seves possibilitats i es van omplir de barris degradats i sense personalitat. La contaminació va embrutar el camp, els rius i el mar. El turisme de masses va malmetre la Costa Brava de forma irreparable. Aquest va ser el resultat del *desarrollismo*, el creixement sense cap ni peus, i sense control polític de cap mena.

La demanda de mà d'obra va atreure a Catalunya grans masses d'immigrants, provinents en gran part d'Andalusia i les dues Castelles. En arribar als anys setanta, aquests nous catalans constituïen el 40 per cent de la població. (Un d'ells feia de carter a Badalona: Manolo Escobar.) Però se'ls va amuntegar en guetos

urbanístics, aïllats del seu nou país i de la cultura autòctona que, recordem-ho, només existia en l'àmbit privat. Hi havia un risc cert de fractura social, que no es va materialitzar per l'actitud oberta tant de la població autòctona com dels nouvinguts, que Paco Candel va batejar com els altres catalans, una denominació integradora que va fer fortuna.

Però la modernització de les formes de vida i el relleu generacional van revitalitzar la societat catalana, que començava a perdre la por. Ja el 1951 hi va haver un amotinament popular contra l'augment de preus dels tramvies. El 1957 es van produir les primeres vagues, i la Universitat de Barcelona va esdevenir un focus de constant agitació democràtica. El 1960, un grup de joves va cantar el prohibit *Cant de la senyera* al Palau de la Música, i la policia va detenir i empresonar el seu instigador: Jordi Pujol. La burgesia, en general, no va fer cap pas endavant, però secretament desitjava que el franquisme evolucionés cap a una fórmula de democràcia liberal, com a la resta d'Europa Occidental. Fins i tot l'Església catalana va fer acte de contrició: l'abat de Montserrat, Aureli Escarré, va fer unes declaracions contra el franquisme a *Le Monde* que li van suposar l'exili.

La dècada dels seixanta marca el punt àlgid del franquisme (bonança econòmica, estabilitat política, reconeixement exterior), però també l'inici de la seva decadència. L'agitació d'obriers i universitaris era general, encara que molt més accentuada a Catalunya i el

País Basc. En un marc legislatiu més tolerant, la cultura en català va començar a sortir del túnel: trobem escriptors de renom com Espriu i Mercè Rodoreda; es va crear *Òmnium Cultural*; va aparèixer l'Enciclopèdia catalana; els joves, que anaven tots peluts i amb pantalons acampanats, flipaven amb la Nova Cançó.

Resumint, que el vell edifici franquista s'anava envellint al mateix ritme que el seu fundador, que s'acostava als vuitanta anys i no pensava en la jubilació. El 1969 va nomenar successor el príncep Joan Carles, nét d'Alfons XIII, que va jurar els principis del Movimiento (és a dir, del franquisme) encreuant els dits a l'esquena, com es va comprovar més tard.

A partir de 1973, el franquisme comença la seva agonia: la crisi econòmica, causada per l'augment dels preus del petroli, afecta durament tots els sectors de l'economia i revifa les protestes laborals. A Catalunya, una nova força sindical, Comissions Obreres (de tendència comunista), pren el relleu de la vella CNT. Els partits de l'esquerra, encara clandestins, promouen una plataforma opositora única, l'Assemblea de Catalunya, que mobilitzarà tot el teixit associatiu en favor de la democràcia i l'autonomia.

Al País Basc, ETA fustiga el règim amb atemptats continus. El més decisiu, el 1973, acaba amb la vida de Luis Carrero Blanco, president del govern i virtual hereu del franquisme. En aquest clima d'incertesa i crisi, Franco va morir el 20 de novembre de 1975.

LA TRANSICIÓ

Joan Carles I va ser proclamat rei i va confirmar com a president del govern un franquista convençut, Carlos Arias Navarro. Molts el recordem, amb el seu bigotet tipus Matías Prats, plorant davant de les càmeres de televisió el dia en què va anunciar la mort de Franco. Arias va rebre del rei l'encàrrec de liberalitzar el règim, perquè semblava que així ho demanava el poble i, sobretot, els americans. Però Arias es va limitar a fer vagues promeses d'obertura que van quedar en un no res. Aleshores el rei li va agrair els serveis prestats i el va substituir per Adolfo Suárez, un jove d'origen falangista però amb ganes d'evolucionar (o canviar de jaqueta, com es deia en aquells anys).

Suárez, que era un polític hàbil i amb encant personal, es va envoltar dels sectors menys rancis del franquisme i els va convèncer de la necessitat d'una evolució democràtica controlada. Als militars, per no traumatitzar-los, els va dir que el Partit Comunista no participaria en futures eleccions i que la Generalitat republicana no seria restaurada.

Però la pressió popular va accelerar el procés. El PCE (i el PSUC a Catalunya) feia contínues demostracions de força al carrer. El seu líder, Santiago Carrillo, va cometre l'audàcia de tornar de l'exili i deixar-se detenir. Però poc després va ser posat en llibertat i va fer un pacte amb Suárez: el PCE seria legalitzat si

acceptava la monarquia. Aquest acord a dues bandes va marcar els límits de la transició democràtica.

A Catalunya, el panorama polític era ben diferent del de la República. El pes de la població immigrada va fer que socialistes (PSC) i comunistes (PSUC) es fusionessin o arribessin a acords estables amb els seus homòlegs espanyols. El nacionalisme es va articular a l'entorn de Jordi Pujol i el seu nou partit de centre, Convergència Democràtica (CDC). Totes tres forces, per aquest ordre, van ser les més votades en les eleccions a Corts constituents de 1977, mentre que al conjunt d'Espanya el franquisme sociològic donava la victòria a la Unión del Centro Democrático (UCD), una coalició heterogènia promoguda pel mateix Suárez.

Després de les eleccions, els partits catalans van reclamar unànimement el restabliment de la Generalitat i el retorn del seu president a l'exili, Josep Tarradellas, que era un perfecte desconegut per a la majoria de la població. Suárez s'hi resistia: la Generalitat formava part de les institucions derrotades per Franco. Però la manifestació «monstre» de l'11 de setembre de 1977, en què van participar un milió de persones (bona part dels quals no eren nascuts a Catalunya) va obligar al govern a capitular.

La Generalitat va ser restablerta per decret, i Josep Tarradellas va tornar a Barcelona aclamat per la multitud. Tenia al seu darrere la legitimitat històrica, però també un caràcter difícil. Era un polític personalista,

que durant el franquisme s'havia barallat amb tot l'exili i amb bona part de l'oposició clandestina. De nou a Barcelona, es va entendre molt millor amb Suárez que amb els polítics catalans, als quals va intentar prendre tot el protagonisme. Quan es va aprovar el nou Estatut d'Autonomia, el 1979, va criticar els negociadors catalans, i va deixar el càrrec mig emprenyat, sobretot perquè el seu successor va ser Jordi Pujol, a qui tenia una mania gens dissimulada. La Història, però, el recorda amb admiració perquè va ser l'únic dels vençuts de 1939 que va retornar al poder amb tots els títols i honors.

En les primeres eleccions al Parlament català, Jordi Pujol va donar la sorpresa i va derrotar els socialistes. La població catalana, que votava majoritàriament el PSC a les eleccions generals i municipals, va preferir que l'autonomia la gestionessin «els de casa». I així ho ha seguit preferint fins avui, en què es manté vigent aquesta cohabitació no exempta de mals rotllos, sobretot entre la Generalitat i l'Ajuntament de Barcelona.

Els primers anys de democràcia van ser difícils. La galopant crisi econòmica, el terrorisme basc i la victòria nacionalista a Catalunya van donar arguments a un grup de militars nostàlgics que des de la mort de Franco conspiraven contra el nou règim. El 23 de febrer de 1981, el tinent coronel Tejero va emular el cop de Pavía i va ocupar el Congrés dels Diputats, mentre el general Milans del Bosch treia els tancs a passejar pels carrers de València. Però el rei va desautoritzar l'intent,

i la cúpula militar li va fer costat (amb més d'una vacil·lació, pel que sembla).

Tot i la derrota dels colpistes, els grans partits espanyols (UCD i PSOE) van agafar una mena de mala consciència, i van pactar una llei que limitava seriosament el desenvolupament autonòmic: la LOAPA. A Catalunya, els socialistes es van trobar en una posició incòmoda, però van callar, cosa que els va llevar pedigree catalanista. Pujol va capitalitzar la lluita contra aquesta llei retalladora, i va sortir-ne molt reforçat: el 1984 va repetir el seu triomf electoral, aquest cop amb majoria absoluta.

Mentrestant, el 1982 es va produir un fet decisiu a Espanya: el PSOE va guanyar les eleccions ampliament. Era el primer cop des de 1931 que les esquerres tenien el poder. Però el PSOE de Felipe González no tenia gaire a veure amb el de la Segona República. Els seus governs van fer una política social-demòcrata light i, per no fer-se malveure pels europeus, va incomplir la promesa de treure Espanya de l'OTAN (organisme defensiu dels països occidentals). Tot i així, la millora de la situació econòmica i l'ingrés a la Comunitat Europea van permetre als socialistes revalidar la majoria en les eleccions successives.

Les relacions entre el govern socialista i la Generalitat convergent no van ser fàcils, i l'Estatut es va desenvolupar amb comptagotes. L'afer de Banca Catalana —en què Pujol estava implicat com a ex-directiu— va acabar de complicar la situació. Convergents

i socialistes no es van començar a entendre fins al 1993, quan el PSOE va perdre la majoria absoluta i va necessitar els vots de CiU al Congrés. El mateix esquema es va reproduir el 1996, però amb canvi de parella: el Partit Popular, encapçalat per José María Aznar, va guanyar les eleccions per un estret marge i va governar d'acord amb Pujol.

L'autonomia està ara més consolidada. La coresponsabilitat fiscal, els Mossos d'Esquadra, la política d'infraestructures i, sobretot, la normalització del català, molt afectat per la repressió franquista i la immigració massiva, són alguns dels aspectes en què més s'ha notat l'acció de la Generalitat.

La vitalitat de Barcelona i la seva imatge, entre festiva i eficaç, han estat la millor targeta de visita de la Catalunya actual. El 1992, la ciutat va acollir amb gran èxit els XXV Jocs Olímpics de l'era moderna, i amb aquesta excusa l'alcalde Pasqual Maragall va emprendre un seguit de reformes urbanístiques de gran importància, encara que les rondes es col·lapsen dia sí, dia també...

XVIII

CONCLUSIONS (A LA CARTA)

Una de les grans virtuts de la Història és la seva elasticitat. És a dir: els fets històrics són irrefutables, però agafats en conjunt poden donar peu a interpretacions oposades. Com que l'autor no té gaire criteri, ha decidit culminar la seva tasca amb un ventall de conclusions adaptades a la plural mentalitat dels seus eventuals lectors. Que cadascú triï la que més li agradi, i bon profit!!

CONCLUSIONS PER A VOTANTS DE CIU

Catalunya, com a terra de pas, ha estat des de temps dels ibers un país destinat a l'intercanvi, la transacció i la lliure circulació d'idees i capitals; d'altra banda, les invasions sovintejades ens han acostumat a pactar amb l'enemic, tradicionalment més poderós que nosaltres. Ho van fer Indíbil i Mandoni, Guifré el Pelós, Pau Claris i, recentment, amb indubtable encert, Jordi

Pujol. Aquest ressort psicològic, que Vicens Vives va batejar com la voluntat d'ésser (decisiu a Madrid), no és un signe de feblesa col·lectiva, sinó d'intel·ligència nacional que complementa, a més, una de les nostres constants històriques: l'hegemonia de la mentalitat burgesa, fonamentada en l'estalvi i la iniciativa individual, aplicada amb visió patriòtica.

CONCLUSIONS PER A VOTANTS DEL PSC

Ja els romans es van adonar, quan van arribar en temps dels ibers, de la importància estratègica de Barcelona com a nus de comunicacions, centre emissor i receptor d'iniciatives, cap i casal actiu. La nostra capital ha estat sempre el motor del progrés del país, enfront dels estripaterrossos de l'interior. El seu govern municipal —el llegendari Consell de Cent— va esdevenir en anys obscurs l'expressió més genuïna de la voluntat popular. Dues figures singulars —Rafael Casanova i Joan Clos— resumeixen una línia de continuïtat històrica que revela la vocació de Barcelona per encapçalar el projecte d'una Catalunya justa, progressista, mestissa i mediterrània. Per altra banda, què hauria estat de nosaltres sense Joan Manuel Serrat!

CONCLUSIONS PER A VOTANTS D'ERC

Ja durant l'ocupació romana, el seny dels ibers, en oposició a la irreflexiva bel·licositat dels numantins, revela l'existència d'un fet diferencial català que al llarg dels segles no fa sinó afermar-se en oposició a l'assimilisme hispànic. No oblidem que Catalunya neix com un gra al cul dels francesos, no pas dels espanyols. I la posterior unió amb Castella va ser fruit tant de la casualitat geopolítica com de la bona fe dels nostres dirigents medievals, que, admès l'error, van iniciar la llarga marxa vers la independència nacional. La guerra dels Segadors, la vaga de tramvies de l'any 51 i el cas Di Stefano no són sinó metes volants dins d'aquesta cursa nacional que, de ben segur, s'acosta a la meta.

CONCLUSIONS PER ALS VOTANTS D'IC

Les contradiccions inherents al sistema van fer que el proletariat iber ja expressés, fa dos mil anys, les seves ànsies d'alliberament de classe enfront de les classes dominants romanes. Com ells, els esclaus, els remences i els obrers de la SEAT marquen el fil conductor d'una història social, vergonyosament adulterada pel patriotisme i altres preocupacions petitburgeses. No oblidem, tampoc, el paper de les dones, grans oblidades en la història de Catalunya. Ni el paper dels

magrebins, és a dir, els moros, injustament expulsats per una Reconquesta que ja anticipava el drama de la xenofòbia. El nostre país ha progressat sempre gràcies a les minories alternatives: un hippie (Guifré el Pelós), un immigrant il·legal (Al-Mansur), un ecologista (Jaume I, protector de les orenetes), i altres herois que esperen un homenatge pendent.

CONCLUSIONS PER A VOTANTS DEL PP

Menéndez Pidal va dir que l'Espanya visigòtica ja tenia tendències unitàries. Però es va quedar curt. Els pobles ibers peninsulars ja constituïen —sense saber-ho!— una unitat de destí. Aquesta realitat diàfana i transparent no es pot rebatre pel simple fet anecdòtic que aquí la gent es posés a parlar català. Que avui, en l'era d'Internet, uns quants s'entestin a seguir parlant català, costa més d'entendre. Coses de l'integrisme nacionalista! Després va venir la unitat de facto, amb els Reis Catòlics. I després ens trobem amb uns quants segles de revoltes, no imputables al nacionalisme, com ens ensenyen a les ikastolas pujolistes, sinó a la bravura hispana de les nostres classes populars. Per sort, tota temptació separatista ha desaparegut en els nostres dies, perquè ¿qui voldria separar-se de l'Espanya d'Aznar?